

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Συγκριτική μελέτη των περιπτώσεων Κύπρου,
Κοσσυφοπεδίου (Κοσσόβου) και Κριμαίας, στο
πλαίσιο της δημιουργίας και αναγνώρισης
κρατών σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιάθεσης,
υπό το πρίσμα των διαπραγματεύσεων για λύση
στην Κύπρο**

ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ

ΜΑΙΟΣ, 2021

(σελίδα σκόπιμα κενή)

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Συγκριτική μελέτη των περιπτώσεων Κύπρου,
Κοσσυφοπεδίου (Κοσσόβου) και Κριμαίας, στο
πλαίσιο της δημιουργίας και αναγνώρισης
κρατών σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιάθεσης,
υπό το πρίσμα των διαπραγματεύσεων για λύση
στην Κύπρο**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ
αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις
Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια στο
Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ

ΜΑΙΟΣ, 2021

Copyright© **Ηρακλής Εμμανουηλίδης, 2021**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει
απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του
Πανεπιστημίου

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Ηρακλής Εμμανουηλίδης

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Συγκριτική μελέτη των περιπτώσεων Κύπρου, Κοσσυφοπεδίου (Κοσσόβου) και Κριμαίας, στο πλαίσιο της δημιουργίας και αναγνώρισης κρατών σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιάθεσης, υπό το πρίσμα των διαπραγματεύσεων για λύση στην Κύπρο

*Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις **4 Ιουνίου 2021** από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.*

Εξεταστική Επιτροπή:

Παντελής Σκλιάς, Καθηγητής, Πρύτανης Πανεπιστημίου Νεάπολις Πάφου

Γρηγόριος Ι. Τσάλτας, Καθηγητής, πρώην Πρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου

Μερσίλεια Αναστασιάδου, Λέκτορας Πανεπιστημίου Νεάπολις Πάφου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Ηρακλής Εμμανουηλίδης, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Συγκριτική μελέτη των περιπτώσεων Κύπρου, Κοσσυφοπεδίου (Κοσσόβου) και Κριμαίας, στο πλαίσιο της δημιουργίας και αναγνώρισης κρατών σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιάθεσης, υπό το πρίσμα των διαπραγματεύσεων για λύση στην Κύπρο», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

(Ηρακλής Εμμανουηλίδης)

Περίληψη

Αντικείμενο αυτής της διατριβής, είναι μια σειρά από μελέτες περιπτώσεων που αφορούν την αρχή της αυτοδιάθεσης, όπως αυτή εφαρμόστηκε σε μια σειρά διεθνών ζητημάτων που αφορούν την απόσχιση κρατών. Αρχικά, γίνεται μία ενδελεχής βιβλιογραφική ανασκόπηση για το θέμα της αρχής της αυτοδιάθεσης. Παρουσιάζονται τα ιστορικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν το θέμα, καθώς η αρχή της αυτοδιάθεσης βρήκε τη μεγαλύτερη σε έκταση εφαρμογή της κατά τη διάρκεια της αποαποικιοποίησης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ γίνεται και αναφορά στην αρχή της αυτοδιάθεσης σήμερα, υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποιημένης διεθνούς κοινότητας και τις αλλαγές που θα μπορούσαν να προκύψουν στην ερμηνεία της αρχής από τον ΟΗΕ. Παράλληλα, αναλύεται το δικαίωμα της απόσχισης, αλλά και οι φορείς του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. Στο ερευνητικό μέρος της μελέτης, πραγματοποιούνται τρεις μελέτες περίπτωσης αναφορικά με την απόσχιση του Κοσόβου και της Κριμαίας, αλλά και την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στη λύση για την Κύπρο και τα επιχειρήματα των δύο πλευρών για το ποια θα μπορούσε να είναι μια ικανοποιητική επίλυση. Οι τρεις αυτές μελέτες περίπτωσης, πραγματοποιούνται με έμφαση στα ιστορικά στοιχεία που οδήγησαν στην κατάσταση που έπρεπε να επιλυθεί, την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης και την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας, ενώ ειδικότερα για το ζήτημα της Κύπρου, αναλύονται με μεγαλύτερη έμφαση οι προτεινόμενες λύσεις, αλλά και οι μέχρι τώρα δράσεις του ΟΗΕ, που δείχνουν ξεκάθαρα ότι η διεθνής κοινότητα δεν επιθυμεί να μπει σε διάλογο για λύση δύο κρατών, παρά τις επίμονες πιέσεις της Τουρκίας. Συμπερασματικά, η έγκριση της απόσχισης του Κοσόβου θα πρέπει να θεωρηθεί ως εξαίρεση στα πλαίσια της διεθνούς κοινότητας, η οποία σε καμία άλλη σύγχρονη περίπτωση δεν έχει εγκρίνει αποσχιστικές τάσεις.

Λέξεις – κλειδιά: αρχή αυτοδιάθεσης λαών, απόσχιση, Κόσοβο, Κύπρος, Κριμαία, γνωμοδότηση ΔΔΧ, ΟΗΕ, Συμβούλιο Ασφαλείας, λύση δύο κρατών, Κυπριακό ζήτημα

Abstract

The subject of this dissertation is a series of case studies concerning the principle of self-determination as it has been applied to a number of international issues concerning the secession of states. First, a thorough literature review on the subject of the principle of self-determination is made. The historical elements that characterize the issue are presented, as the principle of self-determination found its greatest application during the decolonization after the Second World War, while reference is made to the principle of self-determination today, in the light of the globalized international community, and the changes that could occur in the interpretation of the principle by the UN. At the same time, the right of secession is analyzed, as well as the holders of the right of self-determination. In the research part of the study, three case studies are carried out regarding the secession of Kosovo and Crimea, but also the application of the principle of self-determination in the solution for Cyprus, and the arguments of both sides on what could be a satisfactory solution . These three case studies are carried out with emphasis on the historical data that led to the situation that had to be resolved, the application of the principle of self-determination and the reaction of the international community, while in particular on the Cyprus issue the proposed solutions are analyzed with greater emphasis. the UN actions so far, which clearly show that the international community does not want to enter into a dialogue for a two-state solution, despite persistent pressure from Turkey. In conclusion, the adoption of Kosovo's secession should be considered as an exception within the international community, which in no other modern case has adopted secessionist tendencies.

Keywords: principle of self-determination of peoples, secession, Kosovo, Cyprus, Crimea, opinion of ICC, UN, Security Council, two-state solution, Cyprus issue

Ευχαριστίες

Η πορεία μέχρι την ολοκλήρωση του κύκλου σπουδών για την απόκτηση αυτού του Μεταπτυχιακού Διπλώματος, αποτέλεσε μια δύσκολη, απαιτητική και συνάμα πρωτόγνωρη εμπειρία, καθότι ολοκληρώθηκε παράλληλα με τις επαγγελματικές και οικογενειακές μου υποχρεώσεις.

Ο τελευταίος χρόνος, σημαδεύτηκε από τις δύσκολες καταστάσεις που βίωσε ολόκληρη η ανθρωπότητα, της πανδημίας του COVID19, αλλά και της απώλειας ενός στενού μου φίλου.

Κατά την περίοδο αυτή λοιπόν, που χαρακτηρίστηκε από ανάμεικτα συναισθήματα, στιγμές απογοήτευσης, λύπης, χαράς και ενθουσιασμού, αλλά και σωματικής και πνευματικής καταπόνησης, υπήρξαν άνθρωποι που με στήριξαν και τους οφείλω τις ευχαριστίες μου.

Νιώθω την υποχρέωση να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του προγράμματος Διεθνών Σχέσεων, Στρατηγικής και Ασφάλειας του Πανεπιστημίου Νεάπολης, αλλά ιδιαίτερα τον καθηγητή Διεθνούς Δικαίου, κ. Πέτρο Λιάκουρα για τη διδασκαλία του συγκεκριμένου μαθήματος, ο οποίος με ενέπνευσε για τη συγγραφή της συγκεκριμένης εργασίας, όπως και τον επιβλέπων καθηγητή κ. Γεώργιο Τσάλτα, για τη συνεργασία κατά την διάρκεια συγγραφής της.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά τους προϊσταμένους της Υπηρεσίας μου, για τη στήριξή τους κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, όποτε αυτό απαιτήθηκε, καθώς και πρόσωπα του στενού μου φιλικού περιβάλλοντος για την παρότρυνση και υποστήριξη.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, για την κατανόηση και αμέριστη συμπαράστασή τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη

Abstract

1. Εισαγωγή	x
1.1 Παρουσίαση Θέματος	1
1.2 Σημαντικότητα – Καινοτομία	2
1.3 Ερευνητικά Ερωτήματα	3
1.4 Στοιχεία Μεθοδολογίας	3
2. Αρχή της Αυτοδιάθεσης των λαών	4
2.1 Ορισμός και γενικά χαρακτηριστικά	4
2.2 Ιστορική αναδρομή	5
2.3 Η απόσχιση ως έκφραση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης	11
2.4 Φορείς του δικαιώματος αυτοδιάθεσης	12
2.5 Σύγχρονες οπτικές της αυτοδιάθεσης των λαών στο διεθνές δίκαιο	13
3. Μελέτη περίπτωσης: Κόσσοβο	19
3.1 Ιστορικά στοιχεία	19
3.2 Εφαρμογές της αρχής της αυτοδιάθεσης	22
3.3 Αντιμετώπιση από τη διεθνή κοινότητα	23
4. Μελέτη Περίπτωσης: Κριμαία	26
4.1 Ιστορικά στοιχεία	26
4.2 Εφαρμογές της αρχής της αυτοδιάθεσης	29
4.3 Αντιμετώπιση από τη διεθνή κοινότητα	30
5. Μελέτη Περίπτωσης: Κύπρος	32
5.1 Ιστορικά στοιχεία	32
5.2 Εφαρμογές της αρχής της αυτοδιάθεσης	35
5.3 Αντιμετώπιση από τη διεθνή κοινότητα	36
5.4 Προτεινόμενες λύσεις και επιχειρήματα δύο πλευρών	38
6. Συζήτηση – Συμπεράσματα	43
6.1 Ομοιότητες και Διαφορές	43
6.2 Αντίδραση Διεθνών Οργάνων	45
6.3 Λύση για την Κύπρο	47
7. Επίλογος	50
Βιβλιογραφικές Αναφορές	52

1. Εισαγωγή

1.1 Παρουσίαση Θέματος

Το τελευταίο διάστημα, η διεθνής κοινότητα παρακολουθεί με αυξημένο ενδιαφέρον την αναζωπύρωση των προσπάθειών για εξεύρεση λύσης στο Κυπριακό ζήτημα. Πρόσφατες ειδησεογραφικές πηγές, αναφέρουν ότι τα Ηνωμένα Έθνη απέτυχαν κατά τα τέλη Απριλίου του 2021 να γεφυρώσουν τις διαφωνίες σχετικά με την επανέναρξη των ειρηνευτικών συνομιλιών για την εθνικά διχασμένη Κύπρο, με τις αντίπαλες πλευρές να στηρίζονται σε μια διαμάχη που διαρκεί μισό αιώνα. Το Κυπριακό, εξελίχθηκε από αποικιακό ζήτημα - αυτοδιάθεση αποικίας της Μεγάλης Βρετανίας - , σε ελληνοτουρκική διαφορά και ακολούθως σε πρόβλημα εισβολής και κατοχής από την Τουρκία. Οι προσπάθειες για επίλυση της διαφοράς εν μέσω διασκέψεων, μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας, Ελλάδας, Τουρκίας και Ελληνοκυπρίων – Τουρκοκυπρίων, χρονολογούνται από το 1959, με τις τελευταίες να πραγματοποιούνται το 2016 στο Μοντ Πελεράν, το 2017 στο Κραν Μοντανά και φέτος (2021) στη Γενεύη, χωρίς ωστόσο αίσιο αποτέλεσμα. *"Η αλήθεια είναι ότι στο τέλος των προσπαθειών μας, δεν έχουμε βρει ακόμη αρκετό κοινό έδαφος για να επιτρέψουμε την επανάληψη των επίσημων διαπραγματεύσεων"*, δήλωσε ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, Αντόνιο Γκουτέρες, σε συνέντευξη τύπου στη Γενεύη μετά από την τριήμερη άτυπη πενταμερή, ενώ και οι δηλώσεις της Ελληνοκυπριακής και Τουρκοκυπριακής πλευράς δείχνουν ότι δε θα υπάρξει εύκολα κοινό έδαφος προς επανέναρξη των συνομιλιών (Reuters, 2021).

Τα άλυτα αιτήματα για αυτοδιάθεση είναι από τις μεγαλύτερες προκλήσεις στην παγκόσμια πολιτική σήμερα. Ένας μεγάλος αριθμός ομάδων σε όλα τα μέρη του κόσμου, από αυτόχθονες πληθυσμούς έως θρησκευτικές, γλωσσικές και εθνικές μειονότητες, αναζητούν ανεξαρτησία ή μεγαλύτερη συμμετοχή στον καθορισμό του μέλλοντός τους. Ωστόσο, πολλά προβλήματα που συνδέονται με την σύλληψη της αυτοδιάθεσης περιορίζουν τις ευκαιρίες για την ειρηνική επίλυση τέτοιων ισχυρισμών. Η διεθνής κοινότητα, δεν διαθέτει ένα συνεκτικό νομικό πλαίσιο για την επέκταση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης σε όλους τους λαούς, ιδίως σε ομάδες εκτός του πλαισίου της αποικιοκρατίας (Barnsley & Bleiker, 2008, p.121).

Σκοπός της μεταπτυχιακής διατριβής, είναι μια σύγκριση ανάμεσα στην περίπτωση της Κύπρου, του Κοσόβου και της Κριμαίας, υπό το πρίσμα της αρχής της αυτοδιάθεσης. Στα πλαίσια αυτού του θέματος, στόχος είναι να γίνει μια ανασκόπηση στα ιστορικά γεγονότα που κατέστησαν τη συζήτηση για την αυτοδιάθεση επίκαιρη σε κάθε περίπτωση, την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και τα επιχειρήματα διεθνούς δικαίου των πλευρών. Για να πραγματοποιηθεί αυτή η ανάλυση, παρατίθεται γενική θεωρία για την αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών (ενότητα 2) και στη συνέχεια αναλύονται οι περιπτώσεις των τριών περιοχών με βάση τα ιστορικά στοιχεία, τη νομική κατάσταση και τις μελλοντικές προοπτικές (ενότητες 3-5), ώστε να ακολουθήσει η ανάλυση και συζήτηση (ενότητα 6).

1.2 Σημαντικότητα – Καινοτομία

Η αναγκαιότητα της μελέτης για την αρχή της αυτοδιάθεσης μπορεί να μην φαίνεται επίκαιρη, ειδικά τόσα χρόνια μετά την αποκρυστάλλωσή της στο διεθνές δίκαιο. Αντιθέτως όμως, ακόμη και τα τελευταία χρόνια, ανακύπτουν συνεχώς καταστάσεις στη διεθνή κοινότητα που σχετίζονται με την επίκληση της αρχής αυτής. Το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση έχει γίνει μια πιεστική νόμιμη απαίτηση των λαών που αναζητούν αναγνώριση και αυτονομία. Στην αρχή, αυτό το δικαίωμα σχεδιάστηκε υπέρ των λαών που εξαρτώνται από τις αποικιακές δυνάμεις, αλλά σήμερα, έχει γίνει αξίωση οποιουδήποτε λαού που θεωρεί ότι επιθυμεί την πολιτική του ανεξαρτησία, όπως στην περίπτωση περιφερειακών μειονοτήτων ή αυτοχθόνων λαών (Martinez-Cruz, 2018, p.87). Η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, συζητείται πιο έντονα από όσο θα περίμενε κανείς τον 21ο αιώνα. Το χρόνιο Κυπριακό ζήτημα, η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, τα επεισόδια στην Καταλονία, το δημοψήφισμα για προσχώρηση στη Ρωσία από μέρους της Κριμαίας, οι πρόσφατες συγκρούσεις στη λωρίδα της Γάζας και άλλες πολλές περιπτώσεις, είναι αρκετές για να πείσουν ότι η αρχή της αυτοδιάθεσης και ο τρόπος με τον οποίο την αντιλαμβάνονται τα κράτη και τα διεθνή όργανα, είναι μια συζήτηση που θα απασχολήσει για πολύ ακόμη καιρό την επιστήμη σε ό,τι αφορά το διεθνές δίκαιο, τις διεθνείς σχέσεις και αρκετά ζητήματα διεθνούς πολιτικής. Η καινοτομία αυτής της μελέτης, είναι ότι επιχειρεί μια συγκριτική ανάλυση

ανάμεσα σε αυτές τις περιπτώσεις, ώστε να προκύψουν οι ομοιότητες και διαφορές τους αναφορικά με την αρχή της αυτοδιάθεσης και την αντιμετώπιση της διεθνούς κοινότητας.

1.3 Ερευνητικά Ερωτήματα

1. Ποιες ομοιότητες και διαφορές παρατηρούνται ανάμεσα στις περιπτώσεις της Κύπρου, του Κοσόβου και της Κριμαίας ως προς την αρχή της αυτοδιάθεσης;
2. Ποιες ομοιότητες και διαφορές παρουσίασε η δράση του ΟΗΕ σε κάθε περίπτωση;
3. Ποιες ομοιότητες και διαφορές παρουσιάστηκαν στην αντίδραση δικαιοδοτικών οργάνων σε κάθε περίπτωση (όπου υπήρξαν αντίστοιχες υποθέσεις/γνωμοδοτήσεις);
4. Κατά πόσο είναι εφικτή, υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου, του ΟΗΕ και της νομολογίας, η αναγνώριση της ΤΔΒΚ και τί επιπτώσεις θα προκαλέσει μία τέτοια εξέλιξη βάσει της βιβλιογραφίας;

1.4 Στοιχεία Μεθοδολογίας

Οι μεθοδολογικές επιλογές γι' αυτήν τη μελέτη, δεν αναφέρονται σε κάποια μέθοδο που αφορά έρευνα με συμμετέχοντες. Αντίθετα, στα πλαίσια της μελέτης αυτής, θα υιοθετηθεί ως μέθοδος η ανάλυση βιβλιογραφικών πηγών και πρωτογενών πηγών σε ό,τι αφορά Διεθνείς Συνθήκες, αποφάσεις και γνωμοδοτήσεις, ψηφίσματα και ανακοινώσεις διεθνών οργανισμών. Ο στόχος του ερευνητή είναι το κείμενο της μελέτης να μην παραμείνει στην αναπαραγωγή ιδεών και γεγονότων, αλλά να προβεί σε κριτική σύνθεση των πληροφοριών και παραγωγή νέων επιχειρημάτων και συμπερασμάτων. Τέλος, σημαντικό μέρος κάθε έρευνας είναι τα στοιχεία δεοντολογίας. Η έρευνα αυτή δεν αφορά συμμετέχοντες, συνεπώς τα στοιχεία αυτά περιορίζονται εδώ στην ορθή βιβλιογραφική αναφορά όπου παρατίθενται ιδέες άλλων.

2. Αρχή της Αυτοδιάθεσης των λαών

2.1 Ορισμός και γενικά χαρακτηριστικά

Σύμφωνα με αναγνωρισμένες πηγές του διεθνούς δικαίου, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης αφενός εκπληρώνεται μέσω της εσωτερικής αυτοδιάθεσης. Αυτό περιλαμβάνει *τη δημοκρατική ικανότητα ενός λαού να καθορίζει την άσκηση της εξουσίας εντός του κράτος*. Το δικαίωμα στην εξωτερική αυτοδιάθεση, από την άλλη πλευρά, περιλαμβάνει το δικαίωμα ενός λαού *να ιδρύσει ένα ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος, να συνδέεται ελεύθερα και να ενσωματώνεται με ένα ανεξάρτητο κράτος ή να αναδύεται ελεύθερα σε οποιοδήποτε άλλο πολιτικό καθεστώς*. Αρκετά σχετικά νομικά μέσα που αφορούν την αρχή της αυτοδιάθεσης αναφέρονται, ωστόσο, και στην αρχή της εδαφικής ακεραιότητας και συγκεκριμένα ότι, η αυτοδιάθεση δεν πρέπει να εκληφθεί ως εξουσιοδότηση ή ενθάρρυνση οποιασδήποτε ενέργειας που θα αποσυναρμολογούσε ή θα έβλαπτε την εδαφική ακεραιότητα κάποιου κράτους. Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, όμως, μπορεί και σε πολλές περιπτώσεις να σπλίξει έναν λαό με έναν ισχυρισμό να ελέγξει το δικό του πολιτικό πεπρωμένο (Brownlie, 2003, p.510).

Η αρχή της αυτοδιάθεσης εμφανίστηκε πρώτη φορά κωδικοποιημένη στο διεθνές δίκαιο με τα άρθρα 1 και 55 του Χάρτη του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) το 1945, ακολουθούμενη από τη Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τη Χορήγηση Ανεξαρτησίας σε Αποικιακές Χώρες και Λαούς το 1960. Ωστόσο, η πρακτική εφαρμογή της έννοιας, έχει λάβει σε ορισμένες περιπτώσεις βίαιες προεκτάσεις και έχουν προκληθεί διάφορες επιπλοκές, καθώς μεγάλο πρόβλημα δημιουργεί η απουσία οποιοδήποτε θεσμικού πλαισίου ή κατευθυντήριων γραμμών, για την εξέταση ισχυρισμών από οντότητες που επικαλούνται την αρχή της αυτοδιάθεσης βάση του διεθνούς δικαίου (Avgustin, 2020, p.1).

Παρά αυτό το νομικό κενό, ο ΟΗΕ συνέχισε να προσπαθεί να διευκολύνει τις διαδικασίες αυτοδιάθεσης σε πολλές περιπτώσεις. Παρόλο που υπάρχουν ενδείξεις ότι η συμμετοχή του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών είναι σε θέση να μειώσει σημαντικά την πιθανότητα των βίαιων παρεκτροπών των κινημάτων αυτοδιάθεσης, δεν υπάρχουν ολοκληρωμένα στοιχεία που να

χαρακτηρίζουν τον γενικό ρόλο των δράσεων των Ηνωμένων Εθνών στην τήρηση της αρχής αυτοδιάθεσης (Beardsley, Cunningham & White, 2015, p.675). Το ερώτημα λοιπόν παραμένει αν ο ΟΗΕ και οι ενέργειές του επέτρεψαν στα κινήματα αυτοδιάθεσης να επιτύχουν και σε ποιο βαθμό, ή αν ο ΟΗΕ στην πραγματικότητα εμπόδισε αρκετές φορές προσπάθειες αυτοδιάθεσης, παρά το γεγονός ότι η αρχή προστατεύεται από τον ίδιο του τον Χάρτη. Παρόλα αυτά, η αρχή της αυτοδιάθεσης όπως ερμηνεύτηκε από τον ΟΗΕ κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, αποτέλεσε ένα μεγάλο βήμα για την αποαποικιοποίηση. Ένα μεγάλο επίτευγμα του ΟΗΕ είναι ότι σ' αυτό το πλαίσιο, μπόρεσε να επιτύχει την ανεξαρτησία και την ίδρυση εκατό περίπου νέων κρατών μετά το 1966, στις περισσότερες περιπτώσεις σχετικά αναίμακτα.

Σήμερα, όμως, θεωρείται ότι η αρχή της αυτοδιάθεσης δεν αφορά σε μειονότητες που ζουν εντός συντεταγμένου κράτους δικαίου με αναγνωρισμένες ελευθερίες, με εξαίρεση τη Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ΔΔΧ) του 2010 για το ζήτημα του Κοσόβου (Ρούκουνας, 2015, p.27).

2.2 Ιστορική αναδρομή

Η εξέγερση των Βρετανικών αποικιών του Νέου Κόσμου στη Βόρεια Αμερική κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1770, θεωρήθηκε ως ο πρώτος ισχυρισμός του δικαιώματος εθνικής και δημοκρατικής αυτοδιάθεσης λόγω της ρητής επίκλησης του φυσικού δικαίου, των φυσικών δικαιωμάτων του ανθρώπου και της συναίνεσης και κυριαρχίας, από τους λαούς που διέπονται. Αυτές οι ιδέες εμπνεύστηκαν ιδιαίτερα από τα κείμενα του Τζον Λόκ¹ του προηγούμενου αιώνα. Ο Τόμας Τζέφερσον² προώθησε περαιτέρω την ιδέα, ότι η βούληση του λαού ήταν υπέρτατη, ειδικά μέσω της συγγραφής της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία ενέπνευσε τους Ευρωπαίους κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Μέχρι τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην Ευρώπη σημειώθηκε άνοδος του εθνικισμού, με έθνη όπως η Ελλάδα, η

¹ Ο **Τζον Λοκ** (John Locke, 29 Αυγούστου 1632 – 28 Οκτωβρίου 1704) ήταν Άγγλος φιλόσοφος και ιατρός, ο οποίος θεωρείται ένας από τους πλέον σημαίνοντες στοχαστές του Διαφωτισμού και είναι ευρύτερα γνωστός ως ο Πατέρας του Κλασικού Φιλελευθερισμού.

² Ο **Τόμας Τζέφερσον** (Thomas Jefferson, 13 Απριλίου 1743 - 4 Ιουλίου 1826) ήταν ο τρίτος Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (1801-1809) και κύριος συντάκτης της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας.

Ουγγαρία, η Πολωνία και η Βουλγαρία να αναζητούν ή να κερδίζουν την ανεξαρτησία τους (Cassese, 1995, p.14).

Κατά τον Cassese, η ιδέα του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των λαών προέκυψε αρχικά στον 20ό αιώνα από τη σοσιαλιστική οικονομική σκέψη - φυσικά, με αρκετά διαφορετική έννοια από την ευρέως γνωστή σήμερα. Ο Λένιν (1870-1924) και ο Τζόζεφ Στάλιν (1879-1953) επινόησαν την ιδέα στις αρχές του εικοστού αιώνα, για να εξηγήσουν τη θέση των πολιτικών κοινοτήτων στις υπερβολικές και καθολικές οικονομικές δομές του κομμουνισμού (Cassese, 1995, 14). Η ανάδειξη του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση στο διεθνές δίκαιο αποδόθηκε στον Αμερικανό Πρόεδρο, Woodrow Wilson (1856-1924), του οποίου η Διακήρυξη των 14 σημείων της 8^{ης} Ιανουαρίου 1918 αναφέρεται ότι εισήγαγε τη «μεταμόρφωση της αυτοδιάθεσης σε παγκόσμιο δικαίωμα». Ο Πρόεδρος Wilson, συμπεριέλαβε σε αυτά τα δεκατέσσερα σημεία ένα σχετικό με την αρχή της αυτοδιάθεσης, το οποίο ανέφερε την, *«ελεύθερη, ανοιχτόμυαλη και απολύτως αμερόληπτη προσαρμογή όλων των αποικιακών αξιώσεων, με βάση την αυστηρή τήρηση της αρχής ότι κατά τον καθορισμό όλων αυτών των ζητημάτων κυριαρχίας τα συμφέροντα του ενδιαφερόμενου πληθυσμού πρέπει να έχουν ίδια βαρύτητα με τους ισχυρισμούς της ενδιαφερόμενης κυβέρνησης»*. Αυτή η αρχή, υπήρξε ο ακρογωνιαίος λίθος της στάσης που τήρησε η Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ) μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, κατά τον οποίο ορισμένες από τις αυτοκρατορίες του παρελθόντος διαλύθηκαν (Van Dyke, 1970, p.77).

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η έμφαση της έννοιας της αυτοδιάθεσης μετατοπίστηκε στην αρχή του να επέλθει γρήγορα ένα τέλος σε όλες τις αποικιακές καταστάσεις. Πλέον, ως υποκείμενα του δικαιώματος υπό αυτή την έννοια, ήταν οι αποικιοκρατούμενοι λαοί και η ουσία του δικαιώματός τους υποδήλωνε την πολιτική ανεξαρτησία *«λαών που δεν κυβερνούν τους εαυτούς τους, ιδίως λαών που κυριαρχούνται από γεωγραφικά απομακρυσμένες αποικιακές δυνάμεις»* (Berman, 1988, p. 54).

Οι πρώτες συνδιασκέψεις για τον Χάρτη του ΟΗΕ στο Dumberton Oaks³ δεν είχαν εντάξει σε αυτόν την αρχή της αυτοδιάθεσης, όμως στη συνέχεια, στο συνέδριο του Σαν Φρανσίσκο το 1945, επικράτησε να υπάρχει ρητή πρόβλεψη

³ Συμμετείχαν εκπρόσωποι της Κίνας, της Σοβιετικής Ένωσης, του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών

στον Χάρτη. Η αυτοδιάθεση, αναφέρεται στο άρθρο 1, παράγραφος 2 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, ως ένας από τους σκοπούς του οργανισμού. Αυτή είναι και η βασική αναφορά στην αυτοδιάθεση στον Χάρτη. Η έννοια αναφέρεται επίσης στο άρθρο 55 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, για τη διεθνή οικονομική και κοινωνική συνεργασία, αλλά το συγκεκριμένο άρθρο αντιγράφει απλώς τη διατύπωση του άρθρου 1 παράγραφος 2 και παρουσιάζει την οικονομική και κοινωνική συνεργασία ως μέσο για τη διασφάλιση της αυτοδιάθεσης - το οποίο από το άρθρο 1(2) είχε ήδη καθιερωθεί ως σκοπός του ΟΗΕ. Η μεγαλύτερη σημασία του άρθρου 1(2) προκύπτει επίσης από το γεγονός ότι το άρθρο αυτό, επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί ως επιχείρημα και ως η ουσιώδης αναφορά στην αυτοδιάθεση των λαών σε επόμενες διεθνείς συζητήσεις (Knudsen, 2013, p.146).

Στη συνέχεια, το 1966, η αυτοδιάθεση συμπεριλήφθηκε ως δικαίωμα και στα δύο Διεθνή Σύμφωνα για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Επιπλέον, δύο ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, συνδέουν την έννοια του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης στο διεθνές δίκαιο απευθείας με τη διαδικασία αποαποικιοποίησης. Το 1960, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ πέρασε τη Διακήρυξη για τη Χορήγηση Ανεξαρτησίας σε Αποικιακές Χώρες και το 1970 ψηφίστηκε η Διακήρυξη για τις Αρχές του Διεθνούς Δικαίου σχετικά με τις Φιλικές Σχέσεις και τη Συνεργασία μεταξύ των Κρατών. Το πρώτο από αυτά τα ψηφίσματα, αναγνωρίζει ρητά ότι «όλοι οι λαοί έχουν το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση», ενώ διακηρύσσει επίσης την αναγκαιότητα να φέρει σύντομα ένα τέλος στην αποικιοκρατία και όλες τις εκφάνσεις της (Barnsley & Bleiker, 2008, p.124). Με την ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών το 1945, η ιδέα αναπτύχθηκε περαιτέρω, αντικατοπτρίζοντας μεταβαλλόμενες απόψεις σχετικά με ζητήματα αποαποικιοποίησης, φυλετικών σχέσεων και κατανομής των φυσικών πόρων του κόσμου. Η αρχή της αυτοδιάθεσης ως νομικό δικαίωμα, διακηρύχθηκε με ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών με τις διακηρύξεις 1314/1958, 1514/1960 και 2625/1970. Με βάση αυτές τις διακηρύξεις, ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες της διαδικασίας αποαποικιοποίησης στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών και αναγνωριζόταν το δικαίωμα των αποικιών να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους.

Η αποαποικιοποίηση είναι ένας τεχνικός και μάλλον αρκετά αντικλιμακτικός όρος για μια από τις πιο δραματικές και γρήγορες διαδικασίες στη σύγχρονη ιστορία. Πρόκειται ουσιαστικά για την εξαφάνιση της αυτοκρατορίας ως πολιτικής μορφής και το τέλος της φυλετικής ιεραρχίας ως μιας ευρέως αποδεκτής πολιτικής ιδεολογίας και δομής της αρχής της παγκόσμιας τάξης. Αυτή η ιστορική διαδικασία, μπορεί να οριστεί με έναν διττό ορισμό, ο οποίος αντί να διατηρεί τη διαδικασία χρονολογικά ασαφή, τη συνδέει κατηγορηματικά με την ιστορία του εικοστού αιώνα. Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, η αποαποικιοποίηση συνίσταται σε δύο πυλώνες, οι οποίοι είναι:

- (1) η ταυτόχρονη διάλυση πολλών διηπειρωτικών αυτοκρατοριών και η δημιουργία εθνών-κρατών σε ολόκληρο τον παγκόσμιο Νότο σε σύντομο χρονικό διάστημα, περίπου τριών μεταπολεμικών δεκαετιών (1945–75), που συνδέονται με
- (2) την ιστορικά μοναδική και κατά πάσα πιθανότητα, μη αναστρέψιμη απόρριψη της νομιμοποίησης κάθε είδους πολιτικού κανόνα, που βιώνεται ως σχέση υποταγής σε μια ελίτ εξουσίας, που θεωρείται από την ευρεία πλειοψηφία του πληθυσμού ως ξένη στον συγκεκριμένο τόπο (Jansen & Osterhammel, 2017, p.1083).

Εύλογα θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί, πότε θεωρείται ότι ολοκληρώνεται η αποαποικιοποίηση ενός συγκεκριμένου εδάφους. Μια απλή απάντηση θα ήταν: όταν μια τοπικά σχηματισμένη κυβέρνηση ανέλαβε επίσημα καθήκοντα, όταν διεξήχθησαν οι κατάλληλες διατυπώσεις συμβολικής φύσης αλλά και βάσει του διεθνούς δικαίου και όταν το νέο κράτος έγινε δεκτό (συνήθως μέσα σε λίγους μήνες) στα Ηνωμένα Έθνη.

Μια πιο περίπλοκη (και λιγότερο εύκολα γενικεύσιμη απάντηση) θα είχε να κάνει με την πορεία ενός κράτους προς την ανεξαρτησία, σε συνάρτηση με τις διαδικασίες που τερματίζουν σταδιακά την αποικιακή κυριαρχία, αλλά και το πώς σταδιακά επεκτείνεται η πολιτική, οικονομική και πολιτιστική κυριαρχία του νέου κράτους (Jansen & Osterhammel, 2017, p.1084). Οι διαδικασίες της αποαποικιοποίησης συντελέστηκαν ραγδαία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως περιγράφεται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 1.

Νέα κράτη κατά την περίοδο 1945-1980

Αποικιοκρατική Δύναμη	Νέα Κράτη (1945 - 1980)
Ηνωμένο Βασίλειο	Ινδία, Πακιστάν, Μαλαισία, Σρι Λάνκα, Μιανμάρ (τότε Βιρμανία), Σουδάν, Γκάνα, Νιγηρία, Ζιμπάμπουε (τότε Ροδεσία), Νιγηρία, Σιέρα Λεόνε, Ταγκανίκα, Ουγκάντα, Κένυα, Ζάμπια, Ζανζιβάρη, Μαλάουι, Γκάμπια, Μποτσουάνα, Λεσότο, Μαυρίκιος, Ζουαζιλάνδη, Κουβέιτ, Βόρνεο, Σιγκαπούρη, Μαλδίβες, Άντεν, Μπαχρέιν, Κατάρ, Μπρουνέι, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Σαράουακ, Χονγκ Κονγκ, Τόνγκα, Φίτζι, Νησιά Σολομώντα, Τουβαλού, Εμιράτο της Υπεριορδανίας, Κιριμπάτι, Νιουφάουντλαντ, Τζαμάικα, Τρινιντάντ και Τομπάγκο, Αντίγκουα και Μπαρμπούντα, Μπαρμπέιντος, Γουιάνα, Μπαχάμες, Γρενάδα, Ντομίνικα, Σάντα Λουσία, Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες, Μπελίζ, Άγιος Χριστόφορος και Νέβις, Βανουάτου (από κοινού κυριαρχία με τη Γαλλία), Κύπρος ⁴
Γαλλία	Γαλλικές Ινδίες, Μαρόκο, Τυνησία, Αλγερία, Γουινέα, Καμερούν, Τόγκο, Μάλι, Σενεγάλη, Μαδαγασκάρη, Μπενίν, Νίγηρας, Μπουρκίνα Φάσο, Ακτή Ελεφαντοστού, Τσαντ, Κεντρική Αφρικανική Δημοκρατία, Δημοκρατία του Κονγκό, Γκαμπόν, Μαυριτανία, Κομόρος, Τζιμπουτί, Βιετνάμ, Καμπότζη, Λάος, Βανουάτου (από κοινού με Μ. Βρετανία)
Βέλγιο	Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Μπουρούντι, Ρουάντα
Ισπανία	Ισημερινή Γουινέα
Πορτογαλία	Πορτογαλικές Ινδίες, Ανατολικό Τιμόρ, Μακάου, Γουινέα-Μπισάου, Μοζαμβίκη, Πράσινο Ακρωτήριο, Σάο Τομέ και Πρίνσιπε, Αγκόλα
Κάτω Χώρες (Ολλανδία)	Ολλανδικές Αντίλλες, Σουρινάμ, Ινδονησία
Δανία	Γροιλανδία (ειδικό καθεστώς αυτοδιάθεσης)
ΗΠΑ	Φιλιππίνες, Παλάου, Νησιά Μάρσαλ, Ομόσπονδες Πολιτείες της Μικρονησίας
Ιαπωνία	Βόρεια Κορέα, Νότια Κορέα
Αυστραλία	Ναουρού, Παπούα Νέα Γουινέα
Νέα Ζηλανδία	Σαμόα

⁴ Το μεγαλύτερο μέρος της Κύπρου έγινε ανεξάρτητο, αν και το Ηνωμένο Βασίλειο διατηρεί τον κυρίαρχο έλεγχο στις περιοχές του Ακρωτηρίου και της Δεκέλειας.

Όπως γίνεται εμφανές στον αναγνώστη, αυτή η πληθώρα κρατών, κάποια από τα οποία μπορεί να μοιάζουν και εντελώς άγνωστα, γνώρισε την ανεξαρτησία μέσα σε ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Από την ανεξαρτητοποίηση της Βόρειας και Νότιας Κορέας το 1945, μέχρι την ανεξαρτητοποίηση του Βανουάτου και της Ζιμπάμπουε το 1980, πέρασαν μόλις 35 έτη, αλλά ήταν αρκετά για να δημιουργηθούν κάτι λιγότερο από 100 νέα κράτη, τα οποία με τη συμμετοχή τους στα Ηνωμένα Έθνη, άλλαξαν δραματικά την εικόνα της διεθνούς κοινότητας.

Τα κράτη των Ηνωμένων Εθνών έγιναν από 51, 193, με αποτέλεσμα τα ισχυρά κράτη να γίνουν πλέον μειοψηφία. Γι' αυτό και ο τρόπος λήψης αποφάσεων στον ΟΗΕ άλλαξε άρδην, καθώς εφαρμόστηκε πλέον η μέθοδος της συναίνεσης (consensus). Αυτό έγκειται στο ότι μια δεσμευτική απόφαση (εδώ, του Συμβουλίου Ασφαλείας) έπρεπε οπωσδήποτε να συμπεριλαμβάνει τη σύμφωνη γνώμη και των πέντε μόνιμων μελών, όταν πρόκειται για ουσιαστικά και όχι διαδικαστικά ζητήματα (Άρθρο 27 του Χάρτη). Δηλαδή, τα πέντε μόνιμα μέλη (P5) έχουν δικαίωμα αρνησικυρίας (βέτο), λέξη που, όμως, δεν αναφέρεται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Χωρίς τη συγκατάθεση και των πέντε, δεν λαμβάνεται καμία ουσιαστική απόφαση. Ωστόσο, σταδιακά υπήρξε και η καθιέρωση της αποχής (abstention) ή της απουσίας (absence) κάποιου ή κάποιων από τα μόνιμα μέλη, η οποία όμως δεν ισοδυναμεί με βέτο (Ηρακλείδης, 2015, 250). Τροποποιήσεις στα Άρθρα 23, 27 και 61 του Χάρτη υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση στις 17 Δεκεμβρίου 1963 και άρχισαν να ισχύουν στις 31 Αυγούστου 1965 (UN, 2021).

Αυτό δείχνει ότι η άσκηση της πολιτικής και ο τρόπος λήψεως αποφάσεων άλλαξε σε μεγάλο βαθμό με την πραγματοποίηση της αποαποικιοποίησης, καθώς οι παίκτες στη διεθνή σκηνή έγιναν σημαντικά περισσότεροι και οι «ισχυρές» χώρες προώθησαν ένα σύστημα κατά το οποίο η ισχυρή μειοψηφία έπρεπε οπωσδήποτε να συναινεί για τη λήψη μίας απόφασης (Μπρεδήμας & Κυριακόπουλος, 2015, p.136).

2.3 Η απόσχιση ως έκφανση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης

Η απόσχιση, όπως φαίνεται στη συνέχεια από τις μελέτες περίπτωσης που αφορούν το Κόσοβο και την Κριμαία, είναι – κατά τα επιχειρήματα πάντα της πλευράς που την επιχειρεί – έκφανση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης. Πότε, όμως, έχουμε απόσχιση; Κατά τη διαδικασία δημιουργίας νέων κρατών από αποαποικιοποίηση, εφαρμόστηκε ο συνδυασμός της *utis possidetis*, δηλαδή της διατήρησης των συνόρων και της ανεξαρτητοποίησης με την πλειοψηφία του πληθυσμού να αναλαμβάνει την διαχείριση της κυριαρχίας του νέου κράτους (Ρούκουνας, 2019, 202). Οποιαδήποτε άλλη απαίτηση για κατακερματισμό του κράτους, χάριν περαιτέρω ανεξαρτησίας στο πλαίσιο αιτήματος αυτοδιάθεσης, ισοδυναμεί με απόσχιση (Λιάκουρας, 2012, p.111).

Στην περίπτωση διάλυσης ενός κράτους/ομοσπονδίας (πχ Γιουγκοσλαβία, ΕΣΣΔ), εφαρμόστηκε πιστά η αρχή της αυτοδιάθεσης, με τους περιορισμούς της διατήρησης των συνόρων, σεβασμό δηλαδή προς την εδαφική ακεραιότητα (συνιστά κανόνα έναντι πάντων – *erga omnes*) και την εδραίωση αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης με βάση την πλειοψηφία. Φυσικά δεν έλειψαν οι αναταράξεις. Αντιστάθμιση ως προς την διαφύλαξη των υπάρχοντων συνόρων, αποτέλεσε η υποχρέωση της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την αποφυγή κάθε παραβίασης ή εκμετάλλευσης από την κεντρική εξουσία. Δηλαδή, πρέπει να αποφεύγεται ο αποκλεισμός, η συστηματική κακομεταχείριση, ο διωγμός ή η εξόντωση μεμονωμένων ομάδων και μειονοτήτων. Σε τέτοιες περιπτώσεις και μόνον, πιθανόν να χωρεί θεραπευτική ή επανορθωτική απόσχιση (*remedial secession*) (Ρούκουνας, 2019, p.21). Η απόσχιση λοιπόν, συνιστά την πιο ακραία εκδήλωση της αυτοδιάθεσης και ορίζεται *η επίσημη αποχώρηση μίας εδαφικής οντότητας από ένα ανεξάρτητο κράτος με την μονομερή απομάκρυνση μίας εθνικής ομάδας από την επικράτεια σε δικό της έδαφος, σπάζοντας κατά αυτόν τον τρόπο τους δεσμούς με το κράτος*. Η απόσχιση, λαμβάνει χώρα με τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας και απώτερος σκοπός είναι η ίδρυση ενός καινούργιου κράτους ή η ένωση με άλλο κράτος, χωρίς τη συγκατάθεση από το κράτος το οποίο απομακρύνεται. Η απόσχιση όπως γίνεται αντιληπτό από τον παραπάνω ορισμό, αντιστρατεύεται στην αρχή της εδαφικής ακεραιότητας, αλλά *μπορεί να νομιμοποιηθεί κατ' εξαίρεση σε περίπτωση συναίνεσης από το κυρίαρχο κράτος*.

Κατατοπιστική ήταν η γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ΔΔΧ) για το Κόσσοβο (2010), όπου έγινε προσπάθεια διατύπωσης κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με την αυτοδιάθεση.

2.4 Φορείς του δικαιώματος αυτοδιάθεσης

Μετά το τέλος της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης, κατά την τη διάρκεια των δεκαετιών 1970-1990, έγινε διάκριση της αρχής σε δύο κατηγορίες, την εσωτερική και την εξωτερική. Η εξωτερική αφορά την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους και η εσωτερική, στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη διευθέτηση των μειοψηφούντων πληθυσμών με τη λύση είτε των μειονοτικών δικαιωμάτων, είτε της αυτονομίας, είτε της ομοσπονδίας ή ακόμα και του συναινετικού κράτους. Σκοπός του διαχωρισμού και της διεύρυνσης της έννοιας, ήταν η πρόληψη συγκρούσεων και αποσχιστικών φαινομένων στα πλαίσια των ήδη υφιστάμενων κρατών, ιδιαίτερα των Αφρικανικών.

Έτσι λοιπόν, το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση αποτελεί ταυτόχρονα συλλογικό και ατομικό δικαίωμα, θεμελιώδες και απαλλοτρώσιμο. Φορέας του δικαιώματος είναι ο λαός και όχι ένα έθνος και εφαρμόζεται στις παρακάτω περιπτώσεις:

- α. λαός που βρίσκεται κάτω από αποικιακό ή ρατσιστικό καθεστώς
- β. λαός υπό ξένη στρατιωτική κατοχή
- γ. λαός που έχει ενταχθεί διά της βίας και παρά τη θέλησή του σε ορισμένο κράτος.

Εδώ θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η έννοια λαός, δεν περιλαμβάνει τις μειονότητες που ζουν σε ανεξάρτητα κράτη (Ρούκουνας, 2019, p.21). Ως λαός ορίζεται, *το σύνολο των ντόπιων κατοίκων που είναι εγκατεστημένοι σε ορισμένη εδαφική περιοχή και συγκροτούν το έμψυχο στοιχείο ενός κράτους που υπάρχει ήδη με σαφή όρια ή βρίσκεται σε εξέλιξη και διαμόρφωση, μέρος του οποίου αποτελούν και οι μειονότητες*. Η έννοια “λαός”, εμπεριέχεται μέσα στην έννοια “έθνος”, ενώ το αντίθετο δεν ισχύει πάντοτε. Υπάρχουν δηλαδή λαοί, που δεν αποτελούν ένα έθνος, αλλά δεν υπάρχει έθνος που να μην είναι ταυτόχρονα και λαός. Δεν μπορούν λοιπόν, ξεχωριστοί πληθυσμοί εντός ενός κράτους να

διεκδικήσουν δική τους πατρίδα, εκτός και αν ισχύουν ειδικές περιπτώσεις θεραπευτικής ή επανορθωτικής απόσχισης.

2.5 Σύγχρονες οπτικές της αυτοδιάθεσης των λαών στο διεθνές δίκαιο

Η αρχή της αυτοδιάθεσης αναφέρεται διαχρονικά σε πολλές διακηρύξεις, όπως επί παραδείγματι της Αφρικανικής Ένωσης. Αυτή η επαναδιατύπωση της βούλησης των κρατών για αυτοδιάθεση, δημιούργησε Εθιμικό κανόνα και δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση. Παρόλα αυτά όμως, υπάρχει αρκετή κριτική για τη θέση του ΟΗΕ απέναντι σε αυτήν την αρχή, καθώς πολλοί κάνουν λόγο για εντελώς καιροσκοπική πολιτική του διεθνούς οργανισμού αναφορικά με την κάθε περίπτωση. Ποια είναι, λοιπόν, η γενική στάση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) σχετικά με την αρχή της αυτοδιάθεσης; Αυτή είναι μια αρκετά περίπλοκη ερώτηση για διάφορους λόγους. Η ίδια η αρχή είναι, όπως λέει ο Summers (2013, p.230), «*απογοητευτικά διφορούμενη*». Μπορεί να υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους οι ισχυρισμοί αυτοδιάθεσης είτε υποστηρίζονται, είτε επιπλήττονται, χωρίς αυτό να υπαινίσσεται μια γενική στάση του ΟΗΕ, ο οποίος δεν είναι ομοιογενής οργανισμός αλλά ένας όμιλος διαφορετικών παραγόντων και συμφερόντων. Είναι ενδιαφέρον να εξεταστεί, το κατά πόσον αλλά και υπό ποιες προϋποθέσεις, ο ΟΗΕ υποστήριξε ή δείχνει διατεθειμένος να υποστηρίξει έναν λαό που θέλει να πραγματοποιήσει το δικαίωμά του στην αυτοδιάθεση, αλλά και το τί θα συνέβαινε στη συνέχεια, αν υποστήριζε αυτήν την τάση, με τη δημιουργία ενός νέου ανεξάρτητου κράτους. Κάποιοι συγγραφείς σε αυτό το πλαίσιο, δε βλέπουν την αυτοδιάθεση σαν μια ερώτηση που έχει ως απάντηση το ναι ή το όχι, αλλά σαν μια διαδικασία, η οποία συνοδεύεται από την ανάγκη οικοδόμησης ενός νέου κράτους και κρατικών θεσμών, πράγμα που σημαίνει ότι ο ΟΗΕ μπορεί να φαίνεται άλλοτε σαν να υποστηρίζει και άλλοτε σαν να καταδικάζει την αρχή της αυτοδιάθεσης, αναλόγως με την εκάστοτε ενέργειά του ως προς αυτούς τους θεσμούς (Tomiač, 2020, p.7).

Στη σύγχρονη εποχή, μπορεί να θεωρείται ότι τα μεγάλα προβλήματα που αφορούσαν την αυτοδιάθεση των λαών έχουν ξεπεραστεί, αλλά δεν είναι πάντα

έτσι. Το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, έχει γίνει μια ολοένα και πιο πιεστική απαίτηση των λαών που αναζητούν αναγνώριση και αυτονομία, ακόμη και στον 21^ο αιώνα. Αυτή η έννοια του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση, φαίνεται να είναι η πορεία που οδηγεί σε έναν πιο ετερογενή κόσμο. Αντίθετα, η άνοδος διαφόρων προβλημάτων που μας επηρεάζουν παγκοσμίως, φαίνεται να απαιτεί τη δημιουργία διεθνών πολιτικών θεσμών, ικανών να επιλύσουν αυτά τα προβλήματα, οι οποίοι πιθανότατα θα μας οδηγούσαν σε μια πιο ομοιογενή παγκόσμια τάξη. Παρόλο που και οι δύο τάσεις έχουν ισχυρούς λόγους που τις καθιστούν μη αναστρέψιμες, δεν είναι σαφές αν και πώς μπορούν να συνυπάρχουν (Martinez-Cruz, 2018, p.87). Πιο συγκεκριμένα, σε αντίθεση με την ετερογένεια που οφείλεται στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης, υπάρχει μια διαφορετική και αρκετά κυρίαρχη τάση που φαίνεται να οδηγεί σε έναν πιο ομοιογενή πλανήτη. Ως αποτέλεσμα της έντονης και σχετικά πρόσφατης παγκοσμιοποίησης, διάφορα προβλήματα και ανάγκες αφορούν όλους τους λαούς σε όλο τον κόσμο. Αυτά τα προβλήματα - όπως οι οικονομικές κρίσεις, η φτώχεια, η ασφάλεια, η κλιματική αλλαγή, η τρομοκρατία, ο πόλεμος, το διαδίκτυο και οι διεθνείς εμπορικοί οργανισμοί, χρειάζονται θεσμούς, σχέσεις και διαδικασίες σε παγκόσμια κλίμακα, που απαιτούν τη συντονισμένη και κοινή δράση όλων των χωρών από τότε που αυτά τα προβλήματα δεν μπορούν να λυθούν από ένα μόνο άτομο ή ένα κράτος. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο μελετητές και πολιτικοί, συζητούν διαφορετικές προτάσεις για να οριοθετήσουν τα περιγράμματα μιας παγκόσμιας τάξης, που περιλαμβάνει την ολοκλήρωση των λαών, την αναπόφευκτη εξαφάνιση της κυριαρχίας των κρατών και τη δημιουργία θεσμών που μπορούν να διατηρήσουν την παγκόσμια τάξη. Εάν αυτός είναι ο μόνος τρόπος αντιμετώπισης των παγκόσμιων απειλών, η νέα ρύθμιση που οργανώνει τόσο την κοινωνική ζωή όσο και την παγκόσμια τάξη είναι σημαντική, επειδή οι αναδυόμενοι θεσμοί λαμβάνουν αποφάσεις και επιβάλλουν κανόνες που δεσμεύουν και επηρεάζουν από μακριά άτομα, κοινότητες και κράτη σε ολόκληρο τον κόσμο, είτε έχουν συμφωνήσει τα ίδια είτε όχι. Επιπλέον, εάν οι μειονότητες εντός των κρατών διεκδικούν δικαιώματα αυτοδιάθεσης και δεν τους επιτρέπεται να αποκτήσουν ανεξαρτησία, είναι πιθανό να δημιουργηθούν συγκρούσεις, που θα δημιουργούσαν σοβαρές δυσκολίες αναφορικά με την ικανότητα των θεσμών να διατηρήσουν την ειρηνική παγκόσμια τάξη, ειδικά εάν αυτές οι μειονότητες θεωρούν τις

παγκόσμιες διαδικασίες ομοσπονδιοποίησης ως απειλή (Martinez-Cruz, 2018, p.88). Τούτο, βέβαια, δεν αποτελεί στο άρθρο του Martinez-Cruz κάποια τάση δαιμονοποίησης των πληθυσμών που ζητούν με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης την αυτονομία τους, αλλά μάλλον μια ανάδειξη του ζητήματος.

Αντιθέτως, υπάρχουν και κριτικές προσεγγίσεις προς την αρχή της αυτοδιάθεσης στη σύγχρονη εποχή. Όπως αναφέρει ο Archibugi (2003, p.488), το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών εκτείνεται σε τρεις πολύ διαφορετικές κατηγορίες. Η πρώτη αποτελεί την αυτοδιάθεση των αποικιακών λαών, με τον οποίο χρησιμοποιείται ο όρος στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και σε πολλές άλλες πηγές διεθνούς δικαίου. Ολόκληρη η παγκόσμια πολιτική κοινότητα υποστηρίζει αυτό το νόημα, υπαγορεύοντας μερικές εξαιρέσεις. Το δεύτερο νόημα, που σχετίζεται με την απόσχιση, περιλαμβάνει τις απαιτήσεις των μειονοτήτων που σκοπεύουν να αποχωρήσουν από το κράτος στο οποίο ανήκουν και είναι το πιο αόριστο από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και επίσης αυτό που συνδέεται άμεσα με τις ένοπλες συγκρούσεις και τους εμφύλιους πολέμους της τελευταίας δεκαετίας. Είναι το δεύτερο νόημα, ειδικότερα, που έρχεται σε σύγκρουση με την έννοια της κρατικής κυριαρχίας. Η τρίτη έννοια, τέλος, αναφέρεται σε ορισμένες εθνικές ή πολιτιστικές ομάδες που, αν και σκοπεύουν να παραμείνουν μέρος του κράτους στο οποίο ανήκουν, επιθυμούν να επιτύχουν ορισμένα συλλογικά δικαιώματα. Αυτό το τελευταίο, είναι το πιο καινοτόμο νόημα και ειδικά στα δημοκρατικά κράτη, πυροδότησε μια έντονη συζήτηση. Αν και είναι θεωρητικά και πολιτικά έγκυρες, οι τρεις έννοιες κρύβουν πολιτικές και πνευματικές παγίδες, σύμφωνα πάντα με τον Archibugi (2003, 489). Και στις τρεις, είναι ένα υποκειμενικό δικαίωμα που αποτυγχάνει ακόμη να αντισταθμιστεί με ακρίβεια από ένα νόμιμο σώμα. Το επιχείρημα του άρθρου αυτού είναι ότι για να τεθεί σε πλήρη ισχύ, το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, δεν μπορεί να εκτιμηθεί από τις συγκρουόμενες πολιτικές κοινότητες. Εάν υποθέσει κανείς ότι συμβαίνει κάτι τέτοιο, το αποτέλεσμα πιθανότατα θα αντικατοπτρίζει τη δύναμη των αντιμαχόμενων μερών και όχι το συμφέρον των λαών. Προκειμένου να διατηρηθεί η εγκυρότητά της, η έννοια της αυτοδιάθεσης πρέπει να ενταχθεί σε ένα νομικό σύστημα πολύ ευρύτερο από αυτό των μεμονωμένων κρατών και ακόμη και του ισχύοντος διεθνούς δικαίου.

Εάν πρόκειται να παίξει προοδευτικό ρόλο στην παγκόσμια κοινότητα, η αυτοδιάθεση απαιτεί μια κοσμοπολίτικη έννομη τάξη. Χωρίς μια τέτοια εντολή, η αρχή κινδυνεύει να είναι ξεπερασμένη και αντιδραστική, προκαλώντας εξειδικευμένες και σοβινιστικές απαιτήσεις αντίθετες με τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Μια τέτοια κοσμοπολίτικη έννομη τάξη είναι απίθανο να επιτευχθεί σύντομα. Αλλά ακόμη και αν δεν υπάρχει τέτοια εντολή, θα μπορούσε να προταθεί σε ανεξάρτητα τρίτα μέρη να αξιολογήσουν τις αντικρουόμενες αξιώσεις των πολιτικών κοινοτήτων σχετικά με την αυτοδιάθεση (Archibugi, 2003, p.488).

Είναι και από την καθημερινή πείρα εμφανές, ότι η αρχή της αυτοδιάθεσης όχι μόνο δεν έχει υποχωρήσει στις μέρες μας, αλλά υποστηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από διάφορους πληθυσμούς που ζητούν ανεξαρτησία. Δύο περιπτώσεις από την Ευρωπαϊκή ήπειρο που έχουν απασχολήσει τα τελευταία χρόνια και τους ειδησεογραφικούς φορείς, είναι η Καταλονία και η περιοχή του Βένετο. Τα γεγονότα στην Καταλονία προκάλεσαν μεγάλη αναταραχή στην Ευρώπη και την Ισπανία το 2017.

Αυτό που συνέβη στην Καταλονία ήταν μια καθαρά πολιτική κρίση, που αντικατοπτρίζει τις διαφορετικές πραγματικότητες που υπάρχουν εδώ και αιώνες, αλλά τα τελευταία χρόνια βρέθηκαν σε ένα αυξανόμενο κλίμα έντασης και αντίθεσης. Ένα στοιχείο που πραγματικά προβλημάτισε αρκετούς μελετητές, αφορούσε το ποια είναι τα αληθινά συναισθήματα των Καταλανών και των Ισπανών και αν εκπροσωπούνται πραγματικά από τους σημερινούς ηγέτες τους. Την 1η Οκτωβρίου 2017, όταν ο Puigdemont συγκάλεσε το δημοψήφισμα για ανεξαρτησία, το έκανε χωρίς τα κόμματα να έχουν συνεννοηθεί μεταξύ τους ώστε να συναποφασίσουν, με αποτέλεσμα η ψηφοφορία να κριθεί ως αντισυνταγματική σύμφωνα με το Καταστατικό της Αυτονομίας της Καταλονίας, το οποίο απαιτεί πλειοψηφία δύο τρίτων. Το δημοψήφισμα είχε κηρυχθεί επίσης αντισυνταγματικό στις 7 Σεπτεμβρίου 2017 και ανεστάλη από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ισπανίας, μετά από αίτημα της ισπανικής κυβέρνησης, η οποία το κήρυξε ως παραβίαση του ισπανικού Συντάγματος. Επιπλέον, στις αρχές Σεπτεμβρίου, το Ανώτατο Δικαστήριο της Καταλονίας είχε εκδώσει εντολές στην αστυνομία να προσπαθήσει να το αποτρέψει. Διεθνή μέσα ενημέρωσης σε όλο τον κόσμο κατέγραψαν εκείνες τις μέρες περίπου 900 τραυματίες από

αστυνομική βία, ενόσω οι Καταλανοί προσέρχονταν στις ουρές για να ψηφίσουν Parra & Giles, 2017). Λόγω εικαζόμενων παρατυπιών κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ψηφοφορίας καθώς και λόγω της χρήσης βίας από το Εθνικό Αστυνομικό Σώμα και την Πολιτική Άμυνα, διεθνείς παρατηρητές που προσκλήθηκαν από τη Generalitat (Government of Catalonia), δήλωσαν ότι το δημοψήφισμα δεν πληρούσε τα ελάχιστα διεθνή πρότυπα για τις εκλογές. Είναι δύσκολο να εξηγηθεί αυτή η βία από την ισπανική αστυνομία σε άτομα που, ακόμη και εκτός νόμου, απλώς εξέφραζαν τις ιδέες τους με ειρηνικό και τακτικό τρόπο. Αυτό το είδος αντίδρασης φάνηκε έτσι ότι ενόχλησε σε μεγάλο βαθμό την ισπανική κυβέρνηση, καίτοι τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος δε θα είχαν για το ισπανικό κράτος καμία νομικά δεσμευτική ισχύ. Το καταλανικό κοινοβούλιο και ο πρόεδρός του βρέθηκαν χωρίς ιδιαίτερα πολλές επιλογές, σχεδόν υποχρεωμένοι να διακηρύξουν ανεξαρτησία για να μην χάσουν το κύρος τους μπροστά από το εκλογικό τους σώμα. Οι Καταλανοί, ακόμη και οι λιγότερο πεπεισμένοι για την ανάγκη για ανεξαρτησία, υπέστησαν τότε αδικαιολόγητη βία και καταστολή, ενώ πραγματοποιήθηκαν και πολλές συλλήψεις και προσαγωγές ατόμων που τάχθηκαν υπέρ της ανεξαρτησίας (Cetra, Adam & Tarrega, 2018, p.126).

Παρόμοιες συζητήσεις γίνονται κατά καιρούς και για την περιοχή του Βένετο. Το 2012, το Περιφερειακό Συμβούλιο του Βένετο εξέδωσε ψήφισμα που έδινε εντολή στον τότε πρόεδρο της περιφέρειας του Βένετο, Λούκα Ζαία να ξεκινήσει διαδικασία διεξαγωγής δημοψηφίσματος για την αυτοδιάθεση. Όπως είχε εγκριθεί από τους συμβούλους του Βένετο, ο Ζαία έπρεπε πλέον *"να ξεκινήσει επειγόντως θεσμικές σχέσεις με την ΕΕ και τον ΟΗΕ προκειμένου να εγγραφεί τη διεξαγωγή ψηφοφορίας"* μεταξύ του λαού του Βένετο για την αυτοδιάθεσή του. Η πρόταση εγκρίθηκε με τις ψήφους των κομμάτων Lega Nord και People of Liberty (Ιταλική κεντροδεξιά). Η Ένωση Χριστιανών και Κεντρικών Δημοκρατών απείχε και το Δημοκρατικό Κόμμα (Ιταλοί σοσιαλδημοκράτες) έφυγε από τη συνεδρίαση, υποστηρίζοντας ότι μια απλή ψήφος για την αυτοδιάθεση είναι αντίθετη με τους Ιταλικούς νόμους. Ο Ζαία τότε παραδέχθηκε, ότι καμία ισχύουσα νομοθεσία δεν επιτρέπει τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος στο Βένετο. Εντούτοις, ανέφερε επίσης ότι το ψήφισμα προβλέπει ότι μια ανεξάρτητη ομάδα νομικών θα αναλύσει το ζήτημα και τελικά θα διαπιστώσει εάν η ψηφοφορία

μπορεί να διεξαχθεί νόμιμα. Ο Ζαΐα πρόσθεσε ότι πιθανώς θα ψήφιζε ναι στην ανεξαρτησία. Αυτά τα προηγούμενα, θέτουν ένα ερωτηματικό στο πραγματικό πεδίο εφαρμογής του ψηφίσματος, καθώς νωρίτερα ο Ζαΐα είχε παρουσιάσει μια πρόταση που θα διέυρυνε την αυτονομία του Βένετο, διατηρώντας παράλληλα την ενότητα του Ιταλικού κράτους. Εκτός από αυτό, πρέπει να αναφερθεί ότι το Περιφερειακό Συμβούλιο του Βένετο, είχε ήδη εγκρίνει ψήφισμα για την αυτοδιάθεση το 1998. Το κείμενο, περιελάμβανε πρόταση για μια λαϊκή ψηφοφορία που δεν υλοποιήθηκε ποτέ (Nationalia, 2012). Εν συνεχεία, πραγματοποιήθηκε ένα εντελώς ανεπίσημο δημοψήφισμα το 2014 μέσω διαδικτύου. Εν τέλει, το 2017, πραγματοποιήθηκε ένα συμβουλευτικό (μη νομοθετικά δεσμευτικό) δημοψήφισμα, στο οποίο ψήφισαν 57,2% των εγγεγραμμένων στους εκλογικούς καταλόγους και η λαϊκή ετυμηγορία ήταν υπέρ του ναι κατά 98,1%, ενώ παράλληλα έγινε αντίστοιχο δημοψήφισμα στην περιοχή της Λομβαρδίας (New Europe, 2017). Απομένει να φανεί πώς θα χρησιμοποιηθούν αυτά τα αποτελέσματα ως εργαλεία διαπραγμάτευσης και αν θα μπορέσει να προχωρήσει περισσότερο αυτή η περίπτωση, πράγμα που, φυσικά, είναι ιδιαίτερα δύσκολο στα πλαίσια της ενωσιακής έννομης τάξης.

Στο πρώτο και θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας, πραγματοποιήθηκε μια αναδρομή στην έννοια της αρχής της αυτοδιάθεσης. Πρόκειται για μια αρχή που ιστορικά συνδέθηκε με το τέλος της αποικιοκρατίας και εντάχθηκε στο σύστημα του ΟΗΕ, αλλά φαίνεται ότι στη σύγχρονη εποχή, δημιουργεί μια σειρά από νέες προκλήσεις και ευκαιρίες για την άσκηση της πολιτικής. Τα αιτήματα των λαών εξελίσσονται και υποστηρίζονται ενίοτε με πολύ σθεναρούς τρόπους έναντι πιο κεντρικών δομών εξουσίας, σε έναν κόσμο που βαίνει προς μια διαρκή ομοσπονδιοποίηση και θέτει εντελώς διαφορετικά πλαίσια για την υποστήριξη τέτοιων αιτημάτων. Αν και παρατέθηκε μία “ματιά” στα επιχειρήματα που αφορούν μια κριτική ανάπτυξη της αρχής της αυτοδιάθεσης στη σύγχρονη εποχή, αλλά και παραδείγματα από την Ευρωπαϊκή ενωσιακή κοινότητα, σκόπιμο είναι τώρα να γίνει λόγος για τις περιπτώσεις που αποτελούν και το αντικείμενο ανάλυσης, ξεκινώντας από το Κόσοβο.

3. Μελέτη περίπτωσης: Κόσοβο

3.1 Ιστορικά στοιχεία

Μετά τη νίκη των Συμμάχων στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και την κατάρρευση της Αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας το 1918, το Κοσσυφοπέδιο έγινε μέρος του νέου Βασιλείου των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων, το οποίο κυβερνούσε ένας Σέρβος βασιλιάς. Ως ένας από τους νικητές του πολέμου, και ο μόνος λαός στο Βασίλειο που είχε δική του συνταγματική αυτονομία πριν από τη σύγκρουση, η Σερβία αισθάνθηκε ότι είχε το δικαίωμα να κυριαρχήσει στη νέα χώρα, προκαλώντας τη δυσaráσκεια άλλων εθνικοτήτων. Η Σερβία ξεκίνησε μια μεγάλης κλίμακας προσπάθεια εγκατάστασης των Σέρβων στο Κοσσυφοπέδιο, σε μια προσπάθεια να αμβλύνει την αλβανική εθνική πλειοψηφία στην περιοχή. Ο βασιλιάς Αλεξάντρ, κήρυξε δικτατορία το 1929 και μετονόμασε τη χώρα σε Γιουγκοσλαβία. Δολοφονήθηκε το 1934 από τρομοκράτες της Βόρειας Μακεδονίας. Η Ιταλία κατέλαβε την Αλβανία τον Απρίλιο του 1939, λίγο πριν από την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Duke, 1998).

Η Γερμανία εισέβαλε στη Γιουγκοσλαβία στις 6 Απριλίου 1941. Η αντίσταση του Γιουγκοσλαβικού Στρατού κατέρρευσε μέσα σε δέκα ημέρες. Το μεγαλύτερο μέρος του Κοσσυφοπεδίου συμπεριλήφθηκε σε ένα κράτος-ανδρείκελο της Μεγάλης Αλβανίας. Μέρος των υπόλοιπων πήγε στη Βουλγαρία, ενώ περιοχές με πολύτιμους ορυκτούς πόρους παρέμειναν στη Γερμανική κατοικημένη Σερβία. Κάποιοι Κοσοβάροι, ήταν ικανοποιημένοι για την ένωσή τους με την Αλβανία και υποστήριξαν το νέο κράτος (Duke, 1998, pp.2-4). Όπως πολλές περιοχές της Γιουγκοσλαβίας, το Κόσοβο έγινε τόπος αιματηρών μαχών. Οι φρικαλεότητες εναντίον Σέρβων και Αλβανών πολιτών ήταν κοινές. Το 1944, οι αντιστασιακοί κατέλαβαν το Κόσοβο. Σύντομα έπρεπε να συντρίψουν μια εξέγερση από Αλβανούς αντάρτες, οι οποίοι δεν ήθελαν το Κοσσυφοπέδιο να ενσωματωθεί σε αυτό που είδαν ως Σερβοκρατούμενη Γιουγκοσλαβία. Το 1945, η νικηφόρα κομμουνιστική κυβέρνηση, υπό τον Josip Broz Tito, έδωσε στο Κόσοβο τα σημερινά σύνορά του, και το έκανε μια από τις δύο αυτόνομες επαρχίες της Σερβίας, τη μεγαλύτερη δημοκρατία της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας (Woehrel, 1999, p.4).

Παρά τη νέα ονομαστική του αυτονομία, το Κοσσυφοπέδιο παρέμεινε υπό Σερβική κυριαρχία μέχρι το 1966, όταν ο μυστικός αρχηγός της αστυνομίας, Αλεξάντρ Ράνκοβιτς, ένας Σέρβος και ο βασικός αρχιτέκτονας καταστολής στο Κοσσυφοπέδιο, απομακρύνθηκε από το αξίωμα από τον Τίτο. Ο Τίτο άρχισε τότε να μετατοπίζει την πολιτική του προς τους Αλβανούς του Κοσσόβου, από την καταστολή στη συμφιλίωση. Ωστόσο, η διαδικασία δεν κινήθηκε αρκετά γρήγορα για ορισμένους Αλβανούς. Το 1968, σε διαδηλώσεις σε ολόκληρο το Κόσοβο, Αλβανοί διαδηλωτές ζήτησαν να δοθεί στο Κοσσυφοπέδιο καθεστώς δημοκρατίας εντός της Γιουγκοσλαβίας και, ως εκ τούτου, πλήρης ισότητα με τη Σερβία. Ορισμένες διαδηλώσεις έγιναν βίαιες και τα στρατεύματα της αστυνομίας και του στρατού κλήθηκαν να τις καταστείλουν, με αποτέλεσμα αρκετούς θανάτους (Woehrel, 1999, p.4). Το 1974, η Γιουγκοσλαβία υιοθέτησε ένα νέο σύνταγμα. Περιορίζοντας τις προσπάθειες από το 1966 για αύξηση των δικαιωμάτων του Κοσσόβου εντός της Γιουγκοσλαβίας, το νέο σύνταγμα έδωσε στο Κόσοβο από πολλές απόψεις, *de facto* αυτονομία και συνεπώς ισότιμη θέση στη Γιουγκοσλαβική ομοσπονδία με τη Σερβία. Οι Αλβανοί εθνικοί, ανέλαβαν ηγετικές θέσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση και την οικονομία. Το Κόσοβο έλαβε μεγάλες επιδοτήσεις στο πλαίσιο ενός ομοσπονδιακού σχεδίου για την εξίσωση της απότομης διαφοράς στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ πλούσιων και φτωχών περιοχών της Γιουγκοσλαβίας (Duke, 1998, pp.7-9).

Οι φωνές των περισσότερων Κοσοβάρων απαιτούσαν απόσχιση από τη Σερβία και καθεστώς πλήρους δημοκρατίας εντός της Γιουγκοσλαβίας. Εκτός από την επίτευξη μεγαλύτερης εκπροσώπησης σε ομοσπονδιακά όργανα και την επίσημη ισότητα με τη Σερβία, το καθεστώς της δημοκρατίας θα έδινε στο Κόσοβο το δικαίωμα, τουλάχιστον θεωρητικά, να αποχωρήσει από τη Γιουγκοσλαβία. Μερικοί, μάλιστα, πρότειναν ένωση με την Αλβανία, αν και οι περισσότεροι Κοσοβάροι αναγνώρισαν ότι ήταν πιο ελεύθεροι και οικονομικά καλύτεροι από τους συμπατριώτες τους στην Αλβανία, οι οποίοι υπέφεραν απόλυτη φτώχεια υπό το εξαιρετικά άκαμπτο κομμουνιστικό καθεστώς εκεί. Το 1981, μια φοιτητική διαμαρτυρία ενάντια στις κακές συνθήκες στο Πανεπιστήμιο της Πρίστινα κλιμακώθηκε σε ταραχές. Οι διαδηλωτές στο πανεπιστήμιο και σε ολόκληρη την επαρχία, ζήτησαν το καθεστώς ανεξαρτησίας για το

Κοσσυφοπέδιο, ενώ ορισμένοι διαδηλωτές ζήτησαν ένωση με την Αλβανία (Woehrel, 1999, p.4).

Το 1987, ένας Σέρβος ηγέτης αξιοποίησε το ζήτημα του Κοσόβου ως εφαλτήριο για την εξουσία. Κατά τη διάρκεια επίσκεψης στο Κόσοβο στις 24 Απριλίου, ο αξιωματούχος του Σερβικού Κομμουνιστικού Κόμματος, Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, έδωσε μία ομιλία στους Σέρβους στο Κοσσυφοπέδιο, δεσμευόμενος ότι *«κανείς δεν πρέπει να τολμά να σας χτυπά»*. Η ομιλία, η οποία πάτησε στην ήδη διαμορφωμένη Σερβική εθνική δυσαρέσκεια, ουσιαστικά ξεκίνησε την καριέρα του Μιλόσεβιτς και τον καθιέρωσε ως σημαντική πολιτική προσωπικότητα. Ο ίδιος εκλέχθηκε αρχηγός του Σερβικού Κομμουνιστικού Κόμματος αργότερα εκείνο το έτος. Από αυτή τη θέση, και αργότερα ως Πρόεδρος της Σερβίας, ο Μιλόσεβιτς κινήθηκε για να αναλάβει τον έλεγχο του Κοσόβου. Το 1989, το σερβικό κοινοβούλιο ενέκρινε τροπολογίες στο Σερβικό σύνταγμα, περιορίζοντας έντονα την αυτονομία του Κοσόβου. Το κοινοβούλιο του Κοσόβου, υπό μεγάλη πίεση από τις σερβικές δυνάμεις ασφαλείας, έκανε το ίδιο. Το 1990, η Σερβία ενέκρινε περαιτέρω μέτρα που εξάλειψαν την αυτονομία του Κοσόβου και κατήργησαν το κοινοβούλιο και την κυβέρνηση του Κοσόβου. Οι Αλβανοί στο Κοσσυφοπέδιο άλλαξαν τη στρατηγική τους, δημιουργώντας τον Απελευθερωτικό Στρατό του Κοσσυφοπεδίου (KLA) για να αγωνιστεί για ανεξαρτησία - και προσοχή - στην παγκόσμια σκηνή. Αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν βία εναντίον των παραδοσιακών αντιπάλων τους, των Σέρβων και ξεκίνησαν να επιτίθενται σε σερβικές αστυνομικές δυνάμεις. Τελικά, καθώς η βία εντάθηκε και οι Σέρβοι αντεπιτέθηκαν, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για μία διαμάχη που συνεχίστηκε και τον 21ο αιώνα (Woehrel, 1999). Οι συγκρούσεις μεταξύ του KLA και των σερβικών δυνάμεων συνεχίστηκαν, με αποτέλεσμα χιλιάδες θύματα και ακόμη περισσότερους πρόσφυγες. Ο ΟΗΕ αποφάσισε να επέμβει, στέλνοντας την αποστολή επαλήθευσης του Κοσσυφοπεδίου (Kosovo Verification Mission (KVM), με την ευθύνη τη συμμόρφωση με το Ψήφισμα 1203/1998⁵ του ΣΑ του ΟΗΕ για τον τερματισμό των βιαιοπραγιών στο

⁵ Το ψήφισμα 1203 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, που εγκρίθηκε στις 24 Οκτωβρίου 1998, αφού υπενθύμισε τα ψηφίσματα 1160 (1998) και 1199 (1998) για το Κοσσυφοπέδιο, το Συμβούλιο ζήτησε από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (Σερβία και Μαυροβούνιο) να συμμορφωθεί με προηγούμενα ψηφίσματα του Συμβουλίου

Κοσσυφοπέδιο, την απόσυρση των ένοπλων δυνάμεων από το Κοσσυφοπέδιο και την τήρηση της κατάπαυσης του πυρός. Δεδομένου ότι η KVM ήταν μέρος του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), ασχολήθηκε επίσης με τα ανθρώπινα δικαιώματα, δρώντας ως παρατηρητής. Μετά από μια αεροπορική εκστρατεία του NATO το 1999, η δυναμική άλλαξε καθώς οι διεθνείς οργανισμοί ενεπλάκησαν περισσότερο. Οι γιουγκοσλαβικές δυνάμεις αποχώρησαν από το Κοσσυφοπέδιο και μια πολιτική αποστολή του ΟΗΕ μαζί με μια δύναμη ασφαλείας - Δύναμη προστασίας του Κοσσυφοπεδίου (KFOR) - υπό τον έλεγχο του NATO, στάλθηκε στην περιοχή.

3.2 Εφαρμογές της αρχής της αυτοδιάθεσης

Το Κόσοβο ανακήρυξε την ανεξαρτησία του σε μια ιστορική απόσχιση από τη Σερβία στις 17 Φεβρουαρίου 2008, που επακολούθησε της στρατιωτικής επέμβασης των νατοϊκών δυνάμεων το 1999, παρακολούθημα της οποίας ήταν το Ψήφισμα 1244/1999⁶ του ΣΑ ΟΗΕ. Μέχρι το 2008, η διεθνής κοινότητα ήταν απρόθυμη να υποστηρίξει ένα ανεξάρτητο Κοσσυφοπέδιο, πιθανότατα από φόβο ότι μια τέτοια υποστήριξη, θα ανοίξει ένα «κουτί της Πανδώρας» όσον αφορά τους λαούς ή έθνη, με πιθανές αξιώσεις αυτοδιάθεσης. Άλλωστε, πολλές είναι στη διεθνή κοινότητα οι περιπτώσεις τέτοιων αποσχιστικών τάσεων (βλ. γεγονότα τελευταίων ετών στην Καταλονία). Έτσι, πρώτα το σχέδιο Ανάν και μετά το σχέδιο Αχτισάρι⁷, το οποίο και προέβλεπε πλήρη ανεξαρτησία, ναυάγησαν στα Ηνωμένα Έθνη. Είναι εύκολο να κατανοήσει κανείς το γιατί κράτη που έχουν και τα ίδια αποσχιστικές τάσεις στο εσωτερικό τους δεν υποστήριξαν ένα τέτοιο σχέδιο. Παρά, όμως, το αδιέξοδο των διαπραγματεύσεων, η ανεξαρτησία του Κόσσοβου κηρύχθηκε μονομερώς στις 17 Φεβρουαρίου του 2008, παρακάμπτοντας το Συμβούλιο Ασφαλείας, με στόχο να δημιουργηθεί τετελεσμένο. Και φυσικά, το γεγονός και μόνο ότι το Κόσοβο κήρυξε εαυτόν ανεξάρτητο δε θα είχε ιδιαίτερη σημασία για το διεθνές δίκαιο,

Ασφαλείας και να συνεργαστεί με τις αποστολές επαλήθευσης του NATO και του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) στο Κοσσυφοπέδιο.

⁶ Σύμφωνα με το ψήφισμα, το Κοσσυφοπέδιο θα διοικείτο για ένα χρονικό διάστημα από την Προσωρινή Αποστολή των ΗΕ ("UNMIK").

⁷ Το σχέδιο Ahtisaari, είναι η επίσημη πρόταση για την επίλυση του καθεστώτος του Κοσσυφοπεδίου. Μια διευθέτηση του καθεστώτος που πρότεινε ο πρώην Πρόεδρος της Φινλανδίας Μάρτι Αχτισάρι που καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων που σχετίζονται με το καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου.

αλλά το γεγονός ότι ευθύς 52 κράτη, από τα οποία πολλά στο NATO αναγνώρισαν αμέσως τη Δημοκρατία του Κοσόβου ως κράτος, περιέπλεξε την υπόθεση, καθώς έδωσε πολύτιμα όπλα στο Κόσοβο εναντίον του Βελιγραδίου. Όμως, το ζήτημα του Κοσόβου ήταν και ιδιαίτερα σημαντικό από άποψη διεθνούς δικαίου, συνεπώς καθόλου τυχαία δεν είναι και η επιλογή να παρουσιαστεί πρώτη αυτή η μελέτη περίπτωσης. Το Κόσοβο δημιούργησε ένα ισχυρό προηγούμενο, το οποίο άνοιξε ξανά όσο κανένα άλλο τέτοιο ζήτημα στον 21ο αιώνα, το ερώτημα για το αν η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών μπορεί να υποστηριχθεί έναντι της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών και αν μπορεί αυτό να συμβεί με τέτοιον τρόπο, αλλά και το ποια είναι η θέση της διεθνούς κοινότητας ως προς την αναγνώριση του κράτους σε αυτές τις περιπτώσεις (Λυγερός, 2008, p.139). Αφότου κηρύχθηκε η ανεξαρτησία, το Κόσοβο υιοθέτησε αυτούσιο το σχέδιο συντάγματος που είχε προβλεφθεί ήδη στα πλαίσια του σχεδίου Αχτισάρι, ενώ η διεθνής κοινότητα, τόσο αναφορικά με την ειδική επιτροπή του ΟΗΕ για το ζήτημα, αλλά και της αναδιαμορφωμένης UNMIK, θα συνεχίσει να εκτελεί πολλές λειτουργίες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σχετίζονται με διάλογο με τη Σερβία σχετικά με διατάξεις σε έξι τομείς: αστυνομία, δικαστήρια, τελωνεία, μεταφορές και υποδομές, σύνορα και σερβική πολιτιστική κληρονομιά (UN News, 2008).

3.3 Αντιμετώπιση από τη διεθνή κοινότητα

Το ζήτημα της αναγνώρισης κράτους εξετάζεται συχνά στη βιβλιογραφία για την περίπτωση του Κοσόβου. Το Κοσσυφοπέδιο παραμένει ακόμη υπό τον έλεγχο των Ηνωμένων Εθνών, επομένως δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι είναι σε θέση να συνάψει εξωτερικές σχέσεις από μόνο του. Παραμένει ένα ζήτημα με πολυπλοκότητα, παρά το γεγονός ότι πάνω από 100 κράτη έχουν αναγνωρίσει τη δήλωση κυριαρχίας της. Το ζήτημα της αναγνώρισης, έπαψε να είναι εσωτερικό θέμα των Κοσοβάρων, αλλά τώρα είναι ζήτημα ενώπιον της διεθνούς κοινότητας. Παρόλο που το Κοσσυφοπέδιο λειτουργεί τώρα ξεχωριστά από τις δραστηριότητες της Σερβίας και της ευρύτερης πρώην Γιουγκοσλαβίας, μόνο ο χρόνος θα δείξει εάν θα βρεθεί και πότε θα βρεθεί σε πλήρη θέση ανεξάρτητου κράτους ή αν θα διατηρηθεί το υπάρχον status quo (Siboe, 2020, p.5). Αξίζει, πάντως, να γίνει εδώ μια αναφορά στις δύο σχολές που υπάρχουν σχετικά με

τη διαδικασία αναγνώρισης κράτους. Το κράτος, όπως απαιτείται βάσει του διεθνούς δικαίου, θα πρέπει να έχει (α) μόνιμο πληθυσμό · β) καθορισμένη επικράτεια · (γ) κυβέρνηση που να είναι αυτοδύναμη (όπως θα έλεγε η γερμανική θεωρία, να έχει την “αρμοδιότητα της αρμοδιότητας” · και (δ) ικανότητα για σύναψη σχέσεων με τα άλλα κράτη. Η μία άποψη, αναφέρει ότι η πλήρης αναγνώριση του κράτους επέρχεται με την αναγνώρισή του από τα άλλα κράτη. Αυτό στην περίπτωση του Κοσόβου είναι ένα επισφαλές κριτήριο, καθώς τα μισά κράτη μέλη του ΟΗΕ το έχουν αναγνωρίσει - άρα το Κόσοβο θεωρείται ανεξάρτητο κράτος στο διεθνές δίκαιο ή όχι; Η άλλη θεωρία, αναφέρει ότι τα κράτη λαμβάνουν πλήρη υπόσταση ως τέτοια όταν πληρούν όλες τις νόμιμες προϋποθέσεις για την ύπαρξη κράτους στο διεθνές δίκαιο. Το Κόσοβο σήμερα πληροί τις τρεις πρώτες προϋποθέσεις, αλλά δεδομένου ότι δεν έχει πλήρη αναγνώριση ως ανεξάρτητο κράτος, αμφίβολο είναι αν μπορεί να συνάψει σχέσεις με όλα τα άλλα κράτη, χωρίς να αποκλείεται να συμβάλλεται διμερώς ή πολυμερώς με κράτη που το αναγνωρίζουν (Siboe, 2020, p.5).

Η Σερβική και η Αλβανική πλευρά του Κοσσυφοπεδίου βρέθηκαν διαμετρικά αντίθετες σε σχέση με το ζήτημα του καθεστώτος του Κοσσυφοπεδίου, ενώ το Συνταγματικό Δικαστήριο της Δημοκρατίας της Σερβίας, θεώρησε αμέσως την κήρυξη της ανεξαρτησίας ως παράνομη, υποστηρίζοντας ότι ήταν ασυμβίβαστη με την κρατική κυριαρχία όπως αυτή προβλέπεται στα πλαίσια του διεθνούς δικαίου (Λιάκουρας, 2009, p.81). Το Κόσοβο είναι μερικώς αναγνωρισμένο ως κράτος από τη διεθνή κοινότητα (98 από τα 193 μέλη των Ηνωμένων Εθνών). Μετά τη Γνωμοδότηση του ΔΔΧ⁸, η Σερβία και το Κόσοβο συνυπέγραψαν τη Συμφωνία των Βρυξελλών με μεσολάβηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2013, αλλά κανένα από τα μέρη δεν την έχει επικυρώσει. Η συμφωνία των Βρυξελλών, επίσημα η πρώτη συμφωνία αρχών που διέπουν την ομαλοποίηση των σχέσεων, συνήφθη μεταξύ των κυβερνήσεων της Σερβίας και του Κοσσυφοπεδίου για την ομαλοποίηση των σχέσεών τους. Συζητήθηκε και

⁸ Γνωμοδότηση του 2010, στην οποία το ΔΔΧ κλήθηκε να σχολιάσει ως προς τη νομιμότητα της απόσχισής του Κοσόβου. Πρόκειται για ιδιαίτερα σημαντική γνωμοδότηση, διότι το ΔΔΧ, σε αντίθεση με όσα συνήθως πρεσβεύονται στη διεθνή κοινότητα για το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και την προσήλωση στην εδαφική ακεραιότητα, έκρινε ότι το Κόσοβο δεν είχε κάνει κάτι που απαγορευόταν με το να αποσχιστεί, συνεπώς ήταν μέσα στα νόμιμα δικαιώματά του. Η γνωμοδότηση αυτή προκάλεσε πολλές ανησυχίες σε κράτη που έχουν αποσχιστικές τάσεις στο εσωτερικό τους, γι' αυτό και η διεθνής κοινότητα βιάστηκε να τη χαρακτηρίσει «μοναδική» και κατά μία έννοια, ανεπανάληπτη.

ολοκληρώθηκε, αν και δεν υπογράφηκε από κανένα μέρος, στις Βρυξέλλες υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι διαπραγματεύσεις έγιναν κυρίως από τον Πρωθυπουργό της Σερβίας Ίβιτσα Ντάσιτς και τον Πρωθυπουργό του Κοσσυφοπεδίου Χασίμ Θάτσι, με μεσολάβηση από την Ύπατη Εκπρόσωπο της ΕΕ Κάθριν Άστον και η συμφωνία συνήφθη στις 19 Απριλίου 2013. Σύμφωνα με τις πρόνοιες της Συμφωνίας, η κυβέρνηση της Σερβίας δεν αναγνωρίζει το Κοσσυφοπέδιο ως κυρίαρχο κράτος, αλλά λαμβάνει την υποχρέωση να εξομαλύνει τις σχέσεις με την κυβέρνηση του Κοσσυφοπεδίου. Ο όρος “ομαλοποίηση/κανονικοποίηση των σχέσεων” παραμένει ασαφής και ως εκ τούτου σε μεγάλο βαθμό προβληματικός (Reuters, 2013). Ο πρόεδρος της Σερβίας Αλεξάνταρ Βούτσιτς σχολίασε το 2018 ότι η συμφωνία είναι ένας δύσκολος συμβιβασμός για τη Σερβία, η οποία σύμφωνα με αυτόν εκπλήρωσε όλες τις υποχρεώσεις της. Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι η συμφωνία δεν εφαρμόστηκε ποτέ εν τοις πράγμασι, αλλά στο μεταξύ πάνω από 100 κράτη έχουν αναγνωρίσει το Κόσοβο, πράγμα το οποίο δείχνει ότι διαμορφώνεται ίσως μια *de facto* κατάσταση κατά την οποία η διεθνής κοινότητα θα είναι πιο λυσιτελής από ένα σημείο και μετά να θεωρήσει το Κόσοβο ανεξάρτητο κράτος.

4. Μελέτη Περίπτωσης: Κριμαία

4.1 Ιστορικά στοιχεία

Για να κατανοήσει κανείς την πορεία της Κριμαίας και τις εφαρμογές της αρχής της αυτοδιάθεσης στην περίπτωση της, πρέπει να γίνει αναφορά στις ιστορικές συνθήκες που χαρακτήρισαν αυτή τη διαφορά τον 20^ο αιώνα. Η Κριμαϊκή χερσόνησος, άλλωστε, έχει αποτελέσει πεδίο συγκρούσεων ήδη από τον 18^ο αιώνα, όπως κατά κύριο λόγο, την προσάρτησή της από τη Ρωσία το 1783 και του Κριμαϊκού Πολέμου. Είναι, πάντως, εμφανές ότι η σχέση της Κριμαίας με τη Ρωσία είναι μακράιωνη, πράγμα που επηρέασε και τα γεγονότα που μελετώνται εδώ (Münch, 2015, p.4).

Μετά την κατάρρευση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, δύο επαναστάσεις το 1917 και το τέλος του Ρωσικού Εμφυλίου Πολέμου το 1921, το επίσημο όνομα και το νομικό καθεστώς της Κριμαϊκής Χερσονήσου άλλαξαν πολλές φορές. Ως φιλική χειρονομία προς την Τουρκία του Κεμάλ Ατατούρκ, η προηγούμενη επίσημη ονομασία της χερσονήσου της Ταυρίδος, αντικαταστάθηκε με το τουρκικής προέλευσης όνομα, *Κριμ*. Τον Οκτώβριο του 1921, η Αυτόνομη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Κριμαίας ανακηρύχθηκε ως μονάδα της Ρωσικής Σοβιετικής Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας. Το νέο όνομα και η αυτόνομη κατάσταση σχετίζονται με την παρουσία τότε των μεγάλων μη ρωσικών μειονοτήτων στην περιοχή. Το 1922, η Κριμαία ενσωματώθηκε στη Σοβιετική Ένωση και παρέμεινε εντός της ΕΣΣΔ μέχρι τη διάλυσή της τον Δεκέμβριο του 1991. Η μόνη εξαίρεση ήταν η περίοδος από τα τέλη του καλοκαιριού 1941 έως την άνοιξη του 1944. Το μεγαλύτερο μέρος της Κριμαίας καταλήφθηκε τότε από το Τρίτο Ράιχ. Το 1945, μετά τη ριζοσπαστική εθνοκάθαρση, η Κριμαία έχασε το καθεστώς αυτονομίας που είχε πριν από τον πόλεμο και έγινε μια συνηθισμένη περιφέρεια της Ρωσικής Σοβιετικής Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας (Bebler, 2015, p.38; Kapustin, 2015, p.109).

Λιγότερο από ένα χρόνο μετά το θάνατο του δικτάτορα Τζόζεφ Στάλιν, το Φεβρουάριο του 1954 το Προεδρείο του Ανώτατου Σοβιετικού της ΕΣΣΔ, εξέδωσε διάταγμα για τη μεταφορά της Κριμαίας από την Ρωσική Σοβιετική Ομοσπονδιακή Σοσιαλιστική Δημοκρατία στην Ουκρανική. Η μεταφορά είχε

περιγραφεί από την επίσημη κομμουνιστική προπαγάνδα ως συμβολική αδελφική χειρονομία που σηματοδοτεί την 300^η επέτειο της Ουκρανίας που εντάχθηκε στη Ρωσική Αυτοκρατορία. Αυτό το αξιοσημείωτο διάταγμα του Προεδρείου (και όχι κάποιου ομοσπονδιακού νόμου και μιας συνταγματικής τροποποίησης που ψηφίστηκε από ολόκληρο το Ανώτατο Σοβιετικό της ΕΣΣΔ), έδωσε μια πολύ αμφίβολη νομική κάλυψη σε μια απόφαση που έλαβε στην πραγματικότητα το Πολιτικό Γραφείο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (CPSU) (Bebler, 2015, p.38). Η παραχώρηση της Κριμαίας λέγεται ότι προκλήθηκε από την ανάγκη να εξασφαλιστεί από την Ουκρανία ένα μεγάλο εργατικό δυναμικό και επίσης νερό για άρδευση. Ωστόσο, το διάταγμα παραβίαζε σαφώς τα άρθρα 14 και 18 του «Συντάγματος Στάλιν», το οποίο εξακολουθούσε να ισχύει, που απαιτούσε μια επίσημη συμφωνία μεταξύ των Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών για αλλαγές στα σύνορα. Το Ανώτατο Σοβιετικό της ΕΣΣΔ (και όχι το Προεδρείο) θα μπορούσε μόνο να επιβεβαιώσει μια τέτοια συμφωνία, όχι από μόνη της, αλλά ψηφίζοντας έναν ομοσπονδιακό νόμο και έπειτα μια συνταγματική τροποποίηση για το σκοπό αυτό. Στην περίπτωση της Κριμαίας δεν κινήθηκε τέτοια κοινοβουλευτική διαδικασία και δεν πραγματοποιήθηκε η ορθή διαδικασία στα δύο κοινοβούλια, δεν πραγματοποιήθηκαν σχετικές κοινοβουλευτικές συνόδους, δεν πραγματοποιήθηκαν συζητήσεις, δεν έγιναν ψηφοφορίες και δεν εγκρίθηκε ούτε υπογράφηκε συμφωνία. Επιπλέον, ο πληθυσμός της Κριμαίας στερήθηκε το δικαίωμά του να δώσει ή να αρνηθεί τη συγκατάθεσή του για τη σημαντική αλλαγή του καθεστώτος. Η μεταφορά της Κριμαίας στην Ουκρανία ήταν επομένως, σύμφωνα με τον Bebler (2015, p.38), ακόμη και σε σοβιετικούς όρους, αντισυνταγματική και σαφώς παράνομη.

Η επόμενη αλλαγή της κατάστασης της Κριμαίας πραγματοποιήθηκε κατά τη διαδικασία της διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης το 1990-1991. Μετά από ένα δημοκρατικό δημοψήφισμα σε όλη την Ουκρανία το Φεβρουάριο του 1991, η Κριμαία αναβαθμίστηκε ξανά σε κατάσταση αυτόνομης δημοκρατίας, αυτή τη φορά εντός της Ουκρανίας. Το καλοκαίρι του 1991, πραγματοποιήθηκε απόπειρα πραξικοπήματος εναντίον του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ στην Κριμαία, όπου ο Πρόεδρος της Σοβιετικής Ένωσης έκανε διακοπές. Το πραξικόπημα, οι συνθήκες που ακολούθησαν και το δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία της

Ουκρανίας στις 2 Δεκεμβρίου 1991, στην πραγματικότητα σφράγισαν την τύχη της ΕΣΣΔ. Στο τελευταίο δημοψήφισμα δεν ζητήθηκε η γνώμη του πληθυσμού της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας σχετικά με το εάν επιθυμούσαν να παραμείνουν στην Ουκρανία μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ ή εναλλακτικά να επανενταχθούν στη Ρωσική Ομοσπονδία (Karustin, 2015, p.111). Η Σοβιετική Ένωση διαλύθηκε στις 8 Δεκεμβρίου 1991 σε μια συνάντηση των αρχηγών της Ρωσικής Ομοσπονδίας, της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας. Σε αυτή τη συγκέντρωση, που πραγματοποιήθηκε στην κυνηγετική περιοχή Belovezhska Pushcha, ο Ρώσος ηγέτης Μπόρις Γέλτσιν απέτυχε να ζητήσει από τον Ουκρανό συνάδελφό του, Λεονίντ Κράβουκ, την επιστροφή της Κριμαίας στη «μητέρα» Ρωσία. Στις 26 Φεβρουαρίου 1992, το Ανώτατο Σοβιετικό της Κριμαίας ASSR, χωρίς τη συγκατάθεση των ουκρανικών αρχών, άλλαξε το επίσημο όνομα της γης σε Δημοκρατία της Κριμαίας. Στις 5 Μαΐου 1992, το κοινοβούλιο της Κριμαίας διακήρυξε την ανεξαρτησία της Κριμαίας και ψήφισε το πρώτο του σύνταγμα. Υπό πίεση από το Κίεβο, το τελευταίο τροποποιήθηκε στις 6 Μαΐου 1992 με μια πρόταση για την Κριμαία ως τμήμα της Ουκρανίας (Howard, 2015, p.6).

Στις 19 Μαΐου 1992, η ανακήρυξη της Κριμαίας ως ανεξάρτητης, ακυρώθηκε από το Ουκρανικό Ανώτατο Ράντα (κοινοβούλιο). Ως ένα *quid pro quo*, το Κίεβο συμφώνησε να ενισχύσει το αυτόνομο καθεστώς της Κριμαίας. Εκμεταλλευόμενο αυτά τα αυξημένα νομικά προνόμια, το κοινοβούλιο της Κριμαίας καθόρισε στις 14 Οκτωβρίου 1993 τη θέση του Προέδρου της Κριμαίας και παραχώρησε στους Τατάρους της Κριμαίας τακτική αντιπροσώπευση στο συμβουλευτικό συμβούλιο των δεκατεσσάρων ετών. Στις 17 Μαρτίου 1995, το Ουκρανικό κοινοβούλιο ακύρωσε το σύνταγμα της Κριμαίας, απομάκρυνε τον Πρόεδρο Γιούρι Μεσκόφ και κατήργησε το αξίωμά του, καθώς ο Πρόεδρος κατηγορήθηκε για αντικυβερνητικές δραστηριότητες και για την προώθηση της αποχώρησης της Κριμαίας από την Ουκρανία και την ένταξή της στη Ρωσική Ομοσπονδία. Από τότε, γινόταν συχνά λόγος για σχέδια της Ρωσικής Ομοσπονδίας για νέα προσάρτηση της Κριμαίας, αλλά η κατάσταση ποτέ δεν έφτασε σε επίπεδο σύγκρουσης και έρευνα του 2013 ανέφερε ότι οι αποσχιστικές τάσεις είχαν αποδυναμωθεί (Malyarenko &

Galbreath, 2013, p.912), πράγμα που διαφεύστηκε από την επερχόμενη κρίση του 2014-2015.

4.2 Εφαρμογές της αρχής της αυτοδιάθεσης

Ένα από τα πιο πρόσφατα παραδείγματα επίκλησης της αρχής της αυτοδιάθεσης ήταν η κρίση της Κριμαίας. Παρόλα αυτά, εδώ δεν υπάρχει συγκεκριμένος κριμαϊκός λαός, ώστε να υπάρχει φορέας δικαιώματος αυτοδιάθεσης, ούτε, όπως φαίνεται και στη συνέχεια, υπήρξαν οι προϋποθέσεις για να θεωρηθεί θεραπευτική η απόσχισή, όπως στην περίπτωση του Κοσόβου (remedial secession). Το πρόβλημα της Κριμαίας στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ δεν είχε υποβληθεί σε σημαντική προσοχή. Ωστόσο, μετά το αντισυνταγματικό πραξικόπημα στην Ουκρανία στις 22 Φεβρουαρίου του 2014 και τις αποφάσεις των κρατικών οργάνων της Κριμαίας για διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την ανεξαρτησία, έγινε ένα από τα πιο διαδεδομένα θέματα στην παγκόσμια πολιτική, στα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ), τον Οργανισμό για Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) και τους Ευρωπαϊκούς διεθνείς οργανισμούς (Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση) (Van der Driest, 2015, p.332).

Πριν από τα τέλη Φεβρουαρίου του 2014, ξεκίνησαν στην Κριμαία οι διαμαρτυρίες υπέρ της Ρωσίας με αφορμή την Ουκρανική πολιτική. Οι διαμαρτυρίες οφείλονταν στο γεγονός ότι ο πρόεδρος της Ουκρανίας αρνήθηκε να υπογράψει τη συμφωνία σύνδεσης⁹ της ΕΕ, μετά από πιέσεις της Ρωσίας που θεωρούσε ότι ήταν προσπάθεια επηρεασμού της περιοχής από τη Δύση. Ιστορικά, η Κριμαία είχε ανέκαθεν ισχυρούς δεσμούς με τη Ρωσία, συνεπώς οι τοπικές αρχές ζήτησαν βοήθεια από τη Ρωσία τον Μάρτιο του 2014 και ο Πρόεδρος Πούτιν πήρε την έγκριση του Κοινοβουλίου για χρήση στρατιωτικών δυνάμεων, υποστηρίζοντας ότι τα ρωσικά στρατεύματα βρίσκονταν μόνο στην περιοχή για σκοπούς αυτοάμυνας. Φυσικά, αυτό συνιστά παραβίαση του άρθρου 2(4) του Χάρτη, καθώς υπάρχει χρήση ή απειλή βίας, όχι αμυντικά,

⁹ Η συμφωνία σύνδεσης είναι το κυριότερο μέσο προσέγγισης της Ουκρανίας με την ΕΕ. Ευνοεί την εμβάθυνση των πολιτικών σχέσεων, την ενίσχυση των οικονομικών δεσμών, τον σεβασμό των κοινών αξιών.

αλλά προληπτικά. Στις 16 Μαρτίου, πραγματοποιήθηκε το δημοψήφισμα της Κριμαίας, με την πλειοψηφία του 97% των ψηφοφόρων να επιθυμούν να αποχωρήσουν από την Ουκρανία. Την επόμενη μέρα, η Κριμαία κήρυξε επίσημα την ανεξαρτησία της με την επιθυμία ένταξης στη Ρωσική Ομοσπονδία και ο Πρόεδρος Πούτιν αποδέχτηκε, προβάλλοντας την αρχή της αυτοδιάθεσης ως επιχείρημα, ενώ ο Μπαν Κι Μουν, τότε Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, εξέφρασε τη βαθιά του απογοήτευση και οι G8 εξαίρεσαν τη Ρωσία από τη σύνοδο κορυφής τους.

4.3 Αντιμετώπιση από τη διεθνή κοινότητα

Οι συζητήσεις στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και στα Ευρωπαϊκά φόρουμ πολιτικοποιήθηκαν και συχνά είχαν πολύ συναισθηματικό χαρακτήρα. Η ανάλυση του προβλήματος της αυτοδιάθεσης του λαού της Κριμαίας θα πρέπει να πραγματοποιηθεί βάσει των κανόνων του γενικού διεθνούς δικαίου, λαμβάνοντας υπόψη την εσωτερική νομοθεσία της Ουκρανίας και της Κριμαίας. Πρέπει να έχουμε κατά νου ότι, προς το παρόν, η Κριμαία είναι μέρος του εδάφους της Ρωσικής Ομοσπονδίας, όπως προκύπτει από τα σχετικά διεθνή νομικά μέσα και τις εγχώριες ρωσικές νομικές πράξεις (Van der Driest, 2015, p.335). Το Συμβούλιο Ασφαλείας βρέθηκε στη θέση να μην μπορεί να προβεί σε νομικά δεσμευτική απόφαση, διότι η Ρωσία ασκούσε βέτο, και τελικά να αναγκαστεί σε απλή δήλωση (αναφορά 189/2014 ΣΑ του ΟΗΕ), η οποία τελικά δεν είχε νομική δεσμευτικότητα. Παράλληλα, η ΓΣ του ΟΗΕ, όπου οι αποφάσεις λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία και δεν υπάρχει δυνατότητα βέτο – αλλά ούτε και νομική δεσμευτικότητα, εξέδωσε το ψήφισμα 68/262 υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανίας, το οποίο υπερψήφισε και η Κύπρος, με τον εκπρόσωπό της να αναφέρει: *«Η Κύπρος υπογραμμίζει τη σημασία του σεβασμού των θεμελιωδών αρχών της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας όλων των κρατών, συμπεριλαμβανομένης της Ουκρανίας»*. Η συνθήκη μεταξύ της Ρωσίας και της Δημοκρατίας της Κριμαίας *«σχετικά με την προσχώρηση της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας και τη δημιουργία νέων οντοτήτων στη Ρωσική Ομοσπονδία»* αποτελεί τη διεθνή νομική βάση για

την ενοποίηση της Κριμαίας και της Ρωσίας (με την προϋπόθεση ότι μπορεί να θεωρείται έγκυρη συνθήκη που έχει συναφθεί μεταξύ δύο διεθνών νομικών θεμάτων βάσει του διεθνούς δικαίου) (Collection of Legislation, 2014). Πρώτα απ' όλα, τα συμβαλλόμενα μέρη αποφασίζοντας για την επανένωση, βασίστηκαν στην ιστορική κοινότητα του λαού τους και έλαβαν υπόψη τις υπάρχουσες σχέσεις μεταξύ τους. Ως εκ τούτου, το κοινό στη Ρωσία και την Κριμαία αντιλαμβάνεται αυτήν την πράξη ως σύμβολο της αποκατάστασης της ιστορικής δικαιοσύνης και της πραγματοποίησης ενός ιστορικού τίτλου για την επανένωση του λαού της Κριμαίας με την ιστορική πατρίδα τους - τη Ρωσία. Στην ομιλία του με την ευκαιρία της απόφασης για την έγκριση της Συνθήκης για την προσχώρηση νέων θεμάτων στη Ρωσική Ομοσπονδία, ο Ρώσος Πρόεδρος Β. Πούτιν επεσήμανε την ιστορική κοινότητα των λαών της Κριμαίας και της Ρωσίας (Kremlin, 2014).

Η νομολογία του ΔΔΧ, όπως είναι γνωστό, στις προτάσεις της σχετικά με τη μονομερή δήλωση ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου, δεν εξέτασε το ζήτημα της ιστορικής σημασίας για τη Σερβία του σχηματισμού κρατικής υπόστασης του Κοσσυφοπεδίου. Γενικά, η αναφορά στην ιστορική βάση είναι εξαιρετικά σπάνια στο διεθνές δίκαιο, πράγμα που είναι σημαντικό και για αυτήν την υπόθεση. Γίνεται αποδεκτό, για παράδειγμα, στην αιτιολόγηση των ιστορικών δικαιωμάτων σε ορισμένες παράκτιες θαλάσσιες περιοχές (ιστορικοί όρμοι και άλλοι) ή σε σχέση με την εγκυρότητα ενός δικαιώματος διέλευσης μέσω της επικράτειας άλλου κράτους. Ωστόσο, δεν μπορεί επίσης να αγνοηθεί όταν πρόκειται για επανένωση ιστορικά ενωμένων εθνών. Η διαίρεση της Ρωσίας και της Κριμαίας ήταν σε μεγάλο βαθμό τεχνητή και κατά τη διαδικασία της αποσύνθεσης της ΕΣΣΔ δεν εφαρμόστηκε ικανοποιητικός νομικός διακανονισμός εδαφικών ζητημάτων, για ιστορικούς λόγους. Στη συνέχεια, η σύναψη διμερών συμφωνιών μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Ουκρανίας, καθώς και έγγραφα της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών (CIS) (αν και η de-jure Ουκρανία είναι ιδρυτής, αλλά όχι μέλος της CIS) επικύρωσε μόνο το status quo και δεν αντιμετώπισε το ζήτημα του νομικού καθεστώτος ορισμένων από τα επίμαχα εδάφη, πράγμα που σημαίνει ότι εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες ανεπίλυτες εδαφικές διαφορές και συγκρούσεις στο έδαφος των κρατών μελών της CIS (Kapustin, 2015, p.111).

5. Μελέτη Περίπτωσης: Κύπρος

5.1 Ιστορικά στοιχεία

Η Κύπρος, όπως και η Κριμαία που εξετάστηκε νωρίτερα, είναι μια περιοχή με μακραίωνη ιστορική παράδοση, καθώς η γεωγραφική της θέση την έκανε επιθυμητή από κάθε μεγάλη αυτοκρατορία του κόσμου. Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος τερμάτισε τον οθωμανικό έλεγχο της Κύπρου το 1878, όταν το νησί παραχωρήθηκε έναντι ενοικίου στη Βρετανική Αυτοκρατορία υπό τους όρους της μεταξύ τους Συνθήκης Συμμαχίας. Ωστόσο, η κυριαρχία του νησιού συνέχισε να διατηρείται από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έως ότου η Μεγάλη Βρετανία προσάρτησε μονομερώς το νησί το 1914, αφού κήρυξε πόλεμο εναντίον των Οθωμανών κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ακολούθησαν οι συνθήκες των Σεβρών το 1920 και της Λωζάνης το 1923, σύμφωνα με τις οποίες η κατοχή και διοίκηση της Κύπρου περνά στη Μεγάλη Βρετανία. Το 1925, με βασιλικό διάταγμα, η Κύπρος χαρακτηρίζεται ως αποικία του Στέμματος. Ήδη από την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1931, οι Κύπριοι είχαν επιζητήσει την ένωση με την Ελλάδα, ενώ το 1950 διεξάγεται δημοψήφισμα με την συντριπτική πλειοψηφία του Κυπριακού λαού να ζητούν την ένωση με την Ελλάδα. Της αδιαφορίας της διεθνούς κοινότητας στο αίτημα για αυτοδιάθεση, ακολούθησε ο απελευθερωτικός αγώνας την περίοδο του 1955 – 1959 με σκοπό την ένωση. Την περίοδο εκείνη η Βρετανία εμπλέκει στην πρώτη τριμερή διάσκεψη την Τουρκία. Εν τέλει, το 1960 ιδρύθηκε η Κυπριακή Δημοκρατία (ΚΔ), με τις Συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου, οι οποίες υπεγράφησαν το 1959 και τέθηκαν σε ισχύ ένα χρόνο αργότερα¹⁰, ενώ στις 20 Σεπτεμβρίου του 1960 η ΚΔ γίνεται μέλος του ΟΗΕ. Με βάση τις συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου, το πολίτευμα βασιζόταν στη συνεργασία των δύο κοινοτήτων του νησιωτικού κράτους – Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων – και όχι στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας (Αρώνη, 2017). Το σύνταγμα του 1960, θέσπισε μια μορφή διαμοιρασμού εξουσίας, ή συνεταιριστικής κυβέρνησης, στην οποία έγιναν παραχωρήσεις στην τουρκοκυπριακή μειονότητα, συμπεριλαμβανομένης της απαίτησης ο αντιπρόεδρος της Κύπρου και τουλάχιστον το 30% των μελών του κοινοβουλίου να είναι Τουρκοκύπριοι. Ένα από τα άρθρα του Συντάγματος ήταν

¹⁰ 16 Αυγούστου 1960.

η δημιουργία ξεχωριστών τοπικών δήμων, ώστε οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι να μπορούν να διαχειρίζονται τους δικούς τους δήμους σε μεγάλες πόλεις (Danopoulos, 2005, p.260). Τη διετία 1963-1964, ύστερα από συγκρούσεις που έλαβαν χώρα ανάμεσα στις δύο κοινότητες, οι Τουρκοκύπριοι αποχώρησαν από όλα τα όργανα του κράτους στα οποία συμμετείχαν αναλογικά με τον πληθυσμό τους (κυβέρνηση, στρατό κλπ) και επέλεξαν ένα ιδιότυπο καθεστώς αυτοδιοίκησης στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Τότε, το ΣΑ του ΟΗΕ εγκαθίδρυσε την Ειρηνευτική Δύναμη (UNFICYP) με το ψήφισμα 186/1964, σύμφωνα με το οποίο αναγνωρίζεται – παρά την αποχώρηση των τουρκοκυπρίων – η κυβέρνηση αποτελούμενη από τους Ελληνοκυπρίου και η Κυπριακή Δημοκρατία ως το μοναδικό νόμιμο κράτος.

Δέκα χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το έτος 1974, με αφορμή πραξικόπημα κατά του τότε νομίμου προέδρου της Κύπρου, υποστηριζόμενο από την Ελληνική χούντα¹¹, η Τουρκία εισέβαλε παράνομα στο νησί, κατέχοντας έκτοτε το 37% του εδάφους του. Στις 13 Φεβρουαρίου 1975 εγκαθιδρύθηκε στις κατεχόμενες περιοχές το «Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου», το οποίο ουσιαστικά αποτέλεσε τη μετεξέλιξη της «Προσωρινής Τουρκοκυπριακής Διοικήσεως» που είχε ιδρυθεί το 1967, γεγονός το οποίο καταδικάστηκε σύμφωνα με το Ψήφισμα 367/1975 ΣΑ ΟΗΕ.

Οι επιδράσεις της διχοτόμησης προκάλεσαν δυσφορία και στις δύο κοινότητες. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της χώρας μειώθηκε κατά 70%. Σημαντικές αγροτικές περιοχές - όπως η Μόρφου, η καρδιά της βιομηχανίας εσπεριδοειδών του νησιού και τα περισσότερα από τα καταλύματα οικοτουρισμού που κάποτε είχαν τεθεί υπό τουρκοκυπριακό έλεγχο έπαυσαν να λειτουργούν. Το λιμάνι της Αμμοχώστου παρέμεινε εκτός λειτουργίας και το κεντρικό διεθνές αεροδρόμιο στη Λευκωσία μετατράπηκε σε ελεγχόμενη από τον ΟΗΕ «νεκρή ζώνη». Παρόλα αυτά, το νότιο τμήμα, σε αντίθεση με το κατεχόμενο τμήμα, ευημερούσε οικονομικά λόγω της γρήγορης ανάπτυξης του εμπορίου, του τουρισμού και της ναυτιλίας, αλλά και λόγω της μετατροπής του σε ένα ισχυρό και αξιόπιστο υπεράκτιο εμπορικό κέντρο. Με την έναρξη της ευημερίας, εξαφανίστηκαν οι φωνές που ζητούσαν ένωση.

¹¹ Η Ελλάδα από τον Απρίλιο του 1967 μέχρι τον Ιούλιο του 1974 κυβερνήθηκε από στρατιωτική δικτατορία (χούντα) που επιβλήθηκε με στρατιωτικό πραξικόπημα στις 21 Απριλίου 1967.

Εν μέσω αυτής της περιόδου, ξεκίνησαν ξανά οι διακοινοτικές συνομιλίες υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Μετά από επανειλημμένους γύρους συζητήσεων μεταξύ του Μακάριου και του Τουρκοκύπριου ηγέτη, Ραούφ Ντενκτάς, επιτεύχθηκε σημαντική πρόοδος τον Ιανουάριο του 1977, όταν οι δύο πλευρές κατέληξαν σε συμφωνία (Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου) με σκοπό την αναδιαμόρφωση της Κύπρου σε ένα διζωνικό και δικοινοτικό ομοσπονδιακό κράτος (Stergiou, 2018, p 159). Όπως είναι γνωστό, αυτές οι διακηρύξεις παρέμειναν στα χαρτιά και δεν μπόρεσαν ποτέ να εφαρμοστούν

Στις 15 Νοεμβρίου 1983, ανακηρύχθηκε η «Τουρκική Δημοκρατία της Βορείου Κύπρου» (ΤΔΒΚ) στα κατεχόμενα από την Τουρκία εδάφη - σηματοδοτώντας έτσι μια *de facto* διαίρεση του νησιού. Αμέσως μετά την ανακήρυξη της ΤΔΒΚ, το ΣΑ του ΟΗΕ με το Ψήφισμα 541/1983 θεώρησε την τουρκική ενέργεια νομικώς άκυρη και κάλεσε άπαντα τα κράτη να μην αναγνωρίσουν οποιοδήποτε άλλο Κυπριακό κράτος εκτός από την Κυπριακή Δημοκρατία, ενώ με το Ψήφισμα 550/1984 το ΣΑ επανέλαβε την έκκληση αυτή. Ταυτόχρονα, το Συμβούλιο της Ευρώπης εξακολούθησε να θεωρεί την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας ως τη μοναδική νόμιμη κυβέρνηση του νησιού. Μέχρι σήμερα το μόνο κράτος που αναγνωρίζει την οντότητα αυτή, είναι η Τουρκία (Συρίγος, 2017).

Η επικείμενη είσοδος της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) το 2004 και οι διεθνείς πιέσεις, την περίοδο κατά την οποία διατυπώθηκε και το σχέδιο Ανάν, έφεραν τις δύο πλευρές ξανά σε διαπραγμάτευση. Το σύνολο προτάσεων, που παρουσιάστηκε από τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, Κόφι Ανάν (Σχέδιο Ανάν V) και αντιπροσώπευε την πέμπτη εκδοχή ενός σχεδίου που βρισκόταν υπό προετοιμασία μεταξύ του 2002 και του 2004, χρησίμευσε ως θεμέλιο για τις επαναλαμβανόμενες συνομιλίες. Η ψηφοφορία από τις δύο κοινότητες θα ελάμβανε χώρα με ταυτόχρονο δημοψήφισμα, το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 24 Απριλίου, μόλις μία εβδομάδα πριν η Κύπρος γίνει και επίσημα μέλος της ΕΕ την 1η Μαΐου 2004. Όπως προβλεπόταν από τις τελικές προτάσεις, η Κυπριακή Δημοκρατία θα έπαυε να υπάρχει με την τότε μορφή της και θα μετασχηματιζόταν σε ένα νέο κράτος, την Ενωμένη Κυπριακή Δημοκρατία, η οποία θα ήταν μια χαλαρή ομοσπονδία αποτελούμενη από δύο συστατικά κράτη με κάποια χαρακτηριστικά κοινής χρήσης εξουσίας. Φαινομενικά, το

σχέδιο προσπαθούσε να προσαρμόσει τις διαφορετικές αντιλήψεις και φιλοδοξίες των δύο πλευρών και το αποτέλεσμα που προέκυψε από αυτό, ήταν μια νεφελώδης και δυσλειτουργική ρύθμιση με ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας (Koca – Atabey, 2009, p.1). Στο δημοψήφισμα, 65% των Τουρκοκυπρίων ψήφισαν υπέρ του σχεδίου παρά τη σαφή αποδοκιμασία του Προέδρου Ντενκτάς, ενώ το 76% των Ελληνοκυπρίων το απέρριψε, μετά από συμβουλή του Προέδρου Παπαδόπουλου (Dodd, 2005, p.39). Η Κυπριακή Δημοκρατία θα γινόταν δεκτή στην ΕΕ ανεξάρτητα από τα αποτελέσματα, όπως και έγινε το 2004. Επιτρέποντας στην Κύπρο να γίνει μέλος με αυτόν τον τρόπο, φαίνεται ότι η ΕΕ έχει εξαλείψει την ευκαιρία της ΤΔΒΚ να γίνει ποτέ ανεξάρτητο κράτος και μέλος της εάν θα επέλεγε αυτή την πορεία. Δεδομένου ότι όλη η επικράτεια της Κύπρου είναι μέρος της ΕΕ, ακόμη και αν η ΕΕ αναγνώριζε διμερώς την ΤΔΒΚ, ποια περιοχή θα ισχυριζόταν ότι εκπροσώπευε η ΤΔΒΚ;

5.2 Εφαρμογές της αρχής της αυτοδιάθεσης

Η αρχή της αυτοδιάθεσης απαντά, συνεπώς, πολλές φορές και στην Κυπριακή ιστορία. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την ευρεία διάδοση της αρχής της αυτοδιάθεσης, οι ελληνοκυπριακές απαιτήσεις για ένωση με την Ελλάδα πήραν νέες διαστάσεις. Το 1950, το 95.7% των Ελληνοκυπρίων ψήφισαν σε ένα δημοψήφισμα για να ενωθούν με την Ελλάδα, ενώ ο Μιχαήλ Μούσκος, ο άνθρωπος που πιστεύεται ότι διοργάνωσε το δημοψήφισμα, εξελέγη ως Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και επικεφαλής της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας. Η αποφασιστικότητά του προώθησε το αίτημα για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα στην 9^η σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης το 1954, ως έκφανση της αρχής της αυτοδιάθεσης. Το Κυπριακό ζήτημα, που μέχρι στιγμής είχε θεωρηθεί μόνο ως εγχώρια ανησυχία του Ηνωμένου Βασιλείου, έγινε διεθνές (Blay, 1983, p.70). Το 1960, μετά την αποαποικιοποίησή της, η Κύπρος έγινε δημοκρατία με σύνταγμα που βασίστηκε στην πολιτική εκπροσώπηση και των δύο κυπριακών κοινοτήτων. Ωστόσο, οι πολιτικές εντάσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων παρέμειναν. Από το ξέσπασμα της βίας και την επακόλουθη διαίρεση της Κύπρου το 1974 σε κατεχόμενο από την Τουρκία και Ελληνοκυπριακό μέρος, ο ΟΗΕ ανέλαβε αρκετές προσπάθειες για να ενώσει ξανά το νησί υπό μια

πολιτική διοίκηση. Και οι δύο κοινότητες απέρριψαν διαδοχικά τις προτάσεις του ΟΗΕ για συμφιλίωση και την αποκατάσταση μιας δικοινοτικής ομοσπονδίας.

Είναι αβέβαιο εάν το Κυπριακό ζήτημα μπορεί να λυθεί στο εγγύς μέλλον, εφόσον υποστηρίζεται και η άποψη ότι ο τρόπος με τον οποίο ο ΟΗΕ αντιλαμβάνεται την αυτοδιάθεση σε αυτό το ζήτημα είναι μάλλον ατελέσφορος για την περιοχή. Και οι δύο κοινότητες της Κύπρου έρχονται αντιμέτωπες με μια επιβαλλόμενη μορφή αυτοδιάθεσης που εξαρτάται από τη συνεργασία τους, ενώ μεταξύ τους δεν υπάρχει διάθεση επικοινωνίας (Van Den Berg & Nowak, 2020, pp.74-75). Η λύση δημιουργίας δύο κρατών στην Κύπρο, με την αναγνώριση της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου από τη διεθνή κοινότητα, συχνά προκρίνεται ως βιώσιμη λύση από την Τουρκική πλευρά (Deveci, 2017, p.5). Από την άλλη πλευρά, Ελληνικές και Κυπριακές πηγές, αλλά και η διεθνής κοινότητα δια στόματος του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, Αντόνιο Γκουτέρες, φαίνεται να συμφωνούν ότι η λύση των δύο κρατών είναι εντελώς ανεδαφική (APNews, 2021).

5.3 Αντιμετώπιση από τη διεθνή κοινότητα

Η Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου δεν αναγνωρίζεται από τη διεθνή κοινότητα (παρά μόνο από την Τουρκία), αφενός διότι γενεσιουργό αιτία της δημιουργίας της αποτελεί η παράνομη και απαγορευμένη χρήση βίας από την πλευρά της Τουρκίας, η οποία με την παράνομη εισβολή και κατοχή παραβίασε το άρθρο 2.4 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, αφετέρου επειδή η τουρκοκυπριακή διοίκηση εξαρτάται άμεσα από την οικονομική και στρατιωτική βοήθεια που της παρέχει η Τουρκία (Συρίγος, 2017). Αναφορικά με τα συστατικά στοιχεία του κράτους, η ΤΔΒΚ βρίσκεται αναμφίβολα σε μια συγκεκριμένη περιοχή με ακριβή όρια και κατοικείται από έναν μόνιμο πληθυσμό - τους Τουρκοκύπριους μαζί με έποικους από την Τουρκία. Δεν υπάρχει επίσης αμφιβολία ότι η επικράτεια έχει κυβέρνηση που ασκεί αποκλειστικό έλεγχο από το 1983. Πιο δύσκολο θα ήταν να οριστούν άλλα θέματα που αφορούν το αν η ΤΔΒΚ μπορεί να χαρακτηριστεί κράτος. Το ζήτημα του αν η ΤΔΒΚ έχει την ικανότητα να εισέλθει σε διεθνείς σχέσεις είναι σχετικής σημασίας, διότι η ικανότητα δεν είναι (με την αυστηρότερη έννοια) κριτήριο ή

προϋπόθεση για κρατική υπόσταση. Το αν η ΤΔΒΚ μπορεί να συνάπτει ως οντότητα συμφωνίες με άλλα κράτη δε σημαίνει ότι είναι ανεξάρτητο κράτος. Ένα τρίτο ζήτημα είναι το αν υπάρχει ανεξαρτησία από άλλα κράτη. Ακόμα κι αν η ΤΔΒΚ έχει ιδρύσει μια αποτελεσματική κυβέρνηση για έναν μόνιμο πληθυσμό, είναι στην πραγματικότητα μια ανεξάρτητη οντότητα; Δεν υπάρχει ακριβής ορισμός της ανεξαρτησίας στο διεθνές δίκαιο. Ωστόσο, μια κατάσταση ανεξαρτησίας προϋποθέτει τη χωριστή ύπαρξη μιας οντότητας και την απουσία υποταγής της σε άλλη αρχή, σε άλλο κράτος ή άλλα κράτη. Από την εκ των πραγμάτων διχοτόμηση το 1974, η Τουρκία διατηρούσε πάντα μια δύναμη περίπου 20.000 στρατιωτών στην Κύπρο και στήριζε το χωρισμένο έδαφος με 20 εκατομμύρια δολάρια σε ετήσια βοήθεια¹². Η οικονομική βοήθεια από μόνη της δεν είναι απαραίτητα σύμπτωμα πολιτικής εξάρτησης στη σύγχρονη επιστήμη των διεθνών σχέσεων (Blay, 1983, p.90). Επομένως, οι τουρκικές επιχορηγήσεις δεν έχουν σημασία για την αξιολόγηση της ανεξαρτησίας της ΤΔΒΚ. Πάντως, είναι εμφανές ότι με αναγνώριση μόνο από ένα κράτος, δύσκολο θα ήταν να γίνει λόγος για ανεξάρτητο κράτος με πλήρη νομική προσωπικότητα. Η Τουρκία έχει, επίσης, καταδικαστεί από το ΕΔΔΑ για τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κύπρο κατά την εισβολή του 1974, αλλά η τουρκική κυβέρνηση δε θεωρεί εκτελεστή την απόφαση. Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ έχει, επίσης, εκδώσει μια σειρά από νομικά δεσμευτικά ψηφίσματα για την περιοχή. Ήδη μετά από την τουρκική εισβολή, το ΣΑ του ΟΗΕ ανέλαβε αμέσως δράση με το ψήφισμα 353/1974, ενώ στη συνέχεια ακολούθησαν τα 541/1983 και 550/1984 που ανταποκρίθηκαν στην ανακήρυξη της ΤΔΒΚ το 1983. Ο ΟΗΕ δεν αναγνωρίζει την ΤΔΒΚ ως ανεξάρτητο κράτος, αλλά ως μέρος της Κυπριακής επικράτειας, ενώ παραμένει μέχρι σήμερα αντίθετος στη λύση των δύο κρατών και υποστηρίζει την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου έναντι των τουρκικών επιχειρημάτων, όπως φαίνεται και στην επόμενη υποενότητα (Reuters, 2021).

¹² Σήμερα η κατοχική δύναμη εκτιμάται ότι ανέρχεται στους 40.000 στρατιώτες, ενώ η χρηματική υποστήριξη, μετά από συμφωνία της Τουρκίας με την ΤΔΒΚ το 2021, ανήλθε στα 337 εκατομμύρια δολάρια.

5.4 Προτεινόμενες λύσεις και επιχειρήματα δύο πλευρών

Ο τρόπος με τον οποίο ο ΟΗΕ ερμηνεύει την αρχή της αυτοδιάθεσης κρίνεται από τους Van Der Berg & Nowak (2020, pp.74-75) ως μη αποτελεσματικός για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος. Και οι δύο βασικές πτυχές του παραδείγματος του ΟΗΕ - η διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας και η ερμηνεία της αυτοδιάθεσης ως μιας συνολικής δημοκρατικής διαδικασίας - έχουν διαμορφώσει την πολιτική των Ηνωμένων Εθνών στην Κυπριακή διαμάχη (Kattan, 2015, p.419). Αν και σε άλλες περιπτώσεις η κατάτμηση είχε προαχθεί ως μέθοδος αποαποικιοποίησης, ο ΟΗΕ στα ψηφίσματα του ΣΑ 367/1975 και 1251/1999, καταδίκασε ρητά τυχόν απόπειρες ενοποίησης με άλλο κράτος ή κατάτμησης του νησιού. Επιπλέον, η Επιτροπή Εποπτείας των Ηνωμένων Εθνών δήλωσε τις προσδοκίες της στο ψήφισμα 1251/1999 σχετικά με μια επίλυση του ζητήματος της Κύπρου ως εξής: «[πρέπει] να βασίζεται σε ένα Κυπριακό Κράτος με μια ενιαία κυριαρχία και διεθνή προσωπικότητα και μια ενιαία ιθαγένεια, με την ανεξαρτησία και την εδαφική του ακεραιότητα να προστατεύεται και να περιλαμβάνει δύο πολιτικά ίσες κοινότητες [...]». Όπως φαίνεται από αυτό, τα κρατικά συμφέροντα, που σημαίνουν κυρίως τη διατήρηση της επικράτειας, υπερισχύουν επομένως είτε των επιθυμιών της κοινότητας, είτε του χωρισμού, είτε της ενοποίησης.

Από αυτήν την προοπτική, είναι λογικό ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ απέρριψε αμέσως τη μονομερώς διακηρυγμένη ανεξαρτησία της ΤΔΒΚ στο ψήφισμα 541/1983 ΣΑ ΟΗΕ και αυτή η απόρριψη επαναλήφθηκε στο ψήφισμα 550/1984 ΣΑ ΟΗΕ. Αντ' αυτού, η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση της Κύπρου έχει θεωρηθεί ως η μοναδική αντιπροσωπευτική διοίκηση ολόκληρου του νησιού μέχρι σήμερα. Το 1993, η Κυπριακή Δημοκρατία ξεκίνησε διαπραγματεύσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση για να αξιολογήσει την επιλεξιμότητα για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Την ίδια χρονιά, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο επέβαλε εμπορικό εμπόργκο στην ΤΔΒΚ. Καθώς οι εντάσεις στο νησί παραμένουν, το ΣΑ του ΟΗΕ συνεχίζει να προτρέπει τις κοινότητες να δεσμευτούν να βρουν μια βιώσιμη λύση, διότι το status quo είναι απαράδεκτο. Σε αυτή τη βάση, η Ειρηνευτική Δύναμη του ΟΗΕ στην Κύπρο (UNFICYP) συνεχίζει επίσης την παρουσία της σε ετήσια βάση, όπως επιβεβαιώνεται στο τελευταίο ψήφισμα του ΣΑ (2453/2019).

Η επίλυση του προβλήματος θεωρείται εσωτερική υπόθεση που πρέπει να επιλυθεί και από τις δύο κοινότητες σε ισότιμη βάση και να περιλαμβάνει ολόκληρο τον πληθυσμό του νησιού. Το 2001, εκτιμήθηκε ότι η αναλογία Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στο νησί είναι σχεδόν 80% έως 20% αντίστοιχα (World Population Review, 2019). Ωστόσο, ο καθορισμός του ακριβούς αριθμού Ελλήνων και Τουρκοκυπρίων δεν είναι εύκολο πράγμα και οι αριθμοί διαφέρουν. Δεν είναι σαφές ποιος πραγματικά μετράει ως Ελληνοκύπριος ή Τουρκοκύπριος. Επιπλέον, και τα δύο μέρη τείνουν να υπερβάλλουν σχετικά με τους αριθμούς του πληθυσμού τους σε αυτόν τον «πόλεμο αριθμών» (Hatay, 2007, p.7). Παρά τις αριθμητικές διαφορές μεταξύ των κοινοτήτων και οι δύο αναφέρονται από τον ΟΗΕ ως μία οντότητα. Με αυτόν τον τρόπο, ο ΟΗΕ βλέπει σαφώς την αυτοδιάθεση ως μια συνολική δημοκρατική διαδικασία. Συνεπώς, αβέβαιο είναι εάν η Κυπριακή διαμάχη μπορεί να επιλυθεί στο εγγύς μέλλον, εφόσον το πρότυπο του ΟΗΕ αποτελεί την τυπική ερμηνεία. Και οι δύο κοινότητες έρχονται αντιμέτωπες με μια επιβαλλόμενη μορφή αυτοδιάθεσης που εξαρτάται από τη συνεργασία τους, ενώ σχεδόν δεν έχουν όρους συνομιλίας μεταξύ τους. Η διατήρηση της ΤΔΒΚ δεν ταιριάζει σε καμία εικόνα επίλυσης του ζητήματος, καθώς κατά πάγια άποψη του ΟΗΕ, οι Τουρκοκύπριοι μπορούν να λάβουν διεθνή αναγνώριση μόνο για επίκληση του δικαιώματος εξωτερικής αυτοδιάθεσης εάν εμπίπτουν στις εξαιρετικές περιστάσεις της μη εκπροσώπησης ή των σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεδομένου ότι οι εκπρόσωποι του ΟΗΕ έχουν κάνει πολλές προσπάθειες για συμφιλίωση και των δύο ομάδων, ακούγοντας τις πολιτικές προσδοκίες και ανησυχίες τους, αυτές οι εξαιρετικές περιστάσεις δεν υπάρχουν. Εν κατακλείδι, οι συνεχείς προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών για την ένωση και των δύο κοινοτήτων σε μια κρατική δομή με ομοσπονδιακό χαρακτήρα είναι ένας φιλόδοξος στόχος, ο οποίος όμως μέχρι στιγμής παραμένει εν πολλοίς ανέφικτος (Koca – Atabey, 2009, p.1).

Το άρθρο του Deveci (2017, p.3) υπενθυμίζει τα 4 σημεία στα οποία είχαν συμφωνήσει οι Ντένκτας και Μακάριος στις διαπραγματεύσεις του 1977 υπό τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ.

1. Επιδιώκουμε μια ανεξάρτητη, μη ευθυγραμμισμένη, δικαιοδική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία.

2. Η περιοχή υπό τη διοίκηση κάθε κοινότητας θα πρέπει να συζητηθεί υπό το φως της οικονομικής βιωσιμότητας ή της παραγωγικότητας της ιδιοκτησίας γης.
3. Ζητήματα αρχής όπως η ελεύθερη κυκλοφορία, η ελευθερία της εγκατάστασης, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και άλλα συγκεκριμένα θέματα, είναι ανοιχτά για συζήτηση λαμβάνοντας υπόψη τη θεμελιώδη βάση ενός δικοινοτικού ομοσπονδιακού συστήματος και ορισμένων πρακτικών δυσκολιών που ενδέχεται να προκύψουν για την τουρκοκυπριακή κοινότητα.
4. Οι εξουσίες και τα καθήκοντα της κεντρικής ομοσπονδιακής κυβέρνησης θα είναι τέτοια για τη διασφάλιση της ενότητας της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη τον δικοινοτικό χαρακτήρα του κράτους.

Αρκετά άρθρα από την πλευρά της τουρκικής ακαδημαϊκής σκέψης υποστηρίζουν τη λύση των δύο κρατών, λέγοντας ότι το δικοινοτικό – ομοσπονδιακό μοντέλο δεν έχει καταφέρει να λειτουργήσει. Ο Deveci αναφέρει ότι, παρά τον δικοινοτικό χαρακτήρα του κράτους όπως υπάρχει σήμερα, οι Τουρκοκύπριοι στερούνται εκπροσώπησης στο Κυπριακό κράτος από το 1963. Επιπλέον, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η *de facto* κατανομή του νησιού και η ύπαρξη δύο διοικήσεων, ούτε μπορεί να αγνοηθεί η σχέση μεταξύ των θεμελιωδών ελευθεριών, της εξωτερικής αυτοδιάθεσης και της ανθρωπιστικής παρέμβασης στο διεθνές δίκαιο. Αν και τα 4 σημεία του 1977 είναι μια απλή διακήρυξη και οι εμπειρικές αποδείξεις είναι ελάχιστες, εν τοις πράγμασι, ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι ένα μονομερές δικαίωμα απόσχισης (εξωτερική αυτοδιάθεση) υπερβαίνει την εδαφική ακεραιότητα όπου: (1) υπάρχει λαός κατά την εθνογραφική έννοια; η οποία αν και μια μειονότητα σε σχέση με το μητρικό κράτος, αποτελεί πλειοψηφία εντός τμήματος του εδάφους αυτού του κράτους · (2) το κράτος έχει αρνηθεί σοβαρά το δικαίωμα συμμετοχής ή εκπροσώπησης στη δημοκρατική διαδικασία (εσωτερική αυτοδιάθεση) μέσω, για παράδειγμα, ενός τρόπου διάκρισης, ή έχει υποβάλει τη μειονότητα σε εκτεταμένες παραβιάσεις των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων · και (3) δεν υπάρχουν άλλα ρεαλιστικά και αποτελεσματικά μέσα για την ειρηνική διευθέτηση της σύγκρουσης, ούτε στο εσωτερικό δίκαιο ούτε στο διεθνές δίκαιο (Deveci, 2017, p.8). Πάντως, εύλογα θα υπάρξει αμφισβήτηση για το αν

συντρέχουν αυτές οι προϋποθέσεις, καθώς, ακόμη και αν η πλευρά της Τουρκίας ισχυριστεί ότι ισχύουν η πρώτη και η δεύτερη (πράγμα που έχει υποστηριχθεί πολλάκις από την τουρκική πλευρά), δύσκολο θα ήταν να γίνει δεκτό ότι ισχύει και η τρίτη, καθώς έχουν προταθεί πολλές εναλλακτικές λύσεις, οι οποίες εξετάζονται και στη συνέχεια.

Ο Meier (2001, p.455, p.479) αναφέρει σχετικά: Σήμερα, οι Ελληνοκύπριοι φοβούνται πραγματικά ότι ο τουρκικός στρατός θα προχωρήσει μια μέρα και θα καταλάβει την υπόλοιπη Κύπρο. Από την άλλη πλευρά, δεδομένης της παρεμβατικής ιστορίας, οι Τουρκοκύπριοι δεν θα αποδεχθούν το μειονοτικό καθεστώς σε ένα (Ελληνικό) Κυπριακό κράτος. Επιπλέον, μετά από αποτυχημένες υποσχέσεις μετά την υποβολή του Σχεδίου Ανάν, φοβούνται ότι χωρίς την προστασία του τουρκικού στρατού, οι Τουρκοκύπριοι θα είναι για άλλη μια φορά στο έλεος του ελληνικού εθνικισμού. Είτε είναι βάσιμος είτε όχι, ο φόβος και η δυσπιστία των άλλων, σημαίνει ότι και μελλοντικές προσπάθειες για την εκ νέου θέσπιση ενός Συντάγματος όπως του 1960 θα προοριζόταν να αποτύχει. Βασισμένος σε αυτό, ο Deveci (2017, pp.24-25) υποστηρίζει ότι δεδομένης της ιστορίας της Κύπρου μετά την ανεξαρτησία, το γεγονός ότι υπάρχει ήδη εκ των πραγμάτων διαχωρισμός και δύο αυτόνομες αρχές, μια λύση δύο κρατών ή μια ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα ήταν ισότιμη λύση και δε θα ευνοούσε τη μία ή την άλλη πλευρά. Πιο συγκεκριμένα, μια λύση δύο κρατών θα μπορούσε να ενθαρρύνει την αποστρατικοποίηση του νησιού, να προσφέρει εγγύηση των Ηνωμένων Εθνών ή τουλάχιστον να περιορίσει την εγγύηση της Τουρκίας σε εδάφη που ελέγχονται από την ΤΔΒΚ, να εκκαθαρίσει το παράδοξο ζήτημα της περιστρεφόμενης προεδρίας και της προβληματικής δομής του 1960 μαζί με το φερόμενο άβολο δικαίωμα του βέτο. Ο Deveci (2017, pp 24-25) φτάνει να προτείνει ότι ακόμη και μια διζωνική κοινότητα είναι βιώσιμη, εφόσον το Σύνταγμα προβλέπει ακόμη και προϋποθέσεις απόσχισης.

Η Ελληνοκυπριακή πλευρά ασφαλώς διαφωνεί με την προοπτική των δύο κρατών – άλλωστε, όπως παραδέχεται και ο ίδιος ο Deveci (2017, p.24), οι πράξεις του ΟΗΕ μέχρι στιγμής δείχνουν ότι η απόσχιση προκρίνεται ως λύση μόνο σε περιπτώσεις ιδιαίτερα μεγάλων προσβολών ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή σε περιπτώσεις που δεν μπορεί να υπάρξει διαφορετική ειρηνική λύση, συνεπώς ευνοούν περισσότερο τα ελληνοκυπριακά επιχειρήματα. Οι Van Den

Berg & Nowak (2020, p.74) αναφέρουν ότι το παράδειγμα του ΟΗΕ θα μπορούσε να αλλάξει και να προκρίνει μια λύση στην Κύπρο που να φτάνει μέχρι και τη λύση των δύο κρατών και να βασίζεται σε ισορροπημένη αντιμετώπιση και σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κι όμως, μια τέτοια νομιμοποίηση της σημερινής *de facto* κατάστασης στην Κύπρο δε θα μπορούσε να γίνει δεκτή ούτε από την Ελληνοκυπριακή πλευρά αλλά ούτε και από το διεθνές δίκαιο, καθώς δεν είναι δυνατόν η διεθνής έννομη τάξη να επιβραβεύσει την πάγια τακτική της Τουρκίας να δημιουργεί τετελεσμένα με ενέργειες αμφίβολης νομιμότητας και μετά να ζητεί να κατοχυρώσει τη νέα κατάσταση με προστασία της διεθνούς κοινότητας. Ο πρόεδρος Αναστασιάδης στο τέλος των πιο πρόσφατων συνομιλιών, ανέφερε ότι δεν πρόκειται να γίνει δεκτή μια λύση δύο κρατών από τους Ελληνοκυπρίους, θέση με την οποία, άλλωστε, συμφωνεί και ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ (Reuters, 2021). Όπως φαίνεται από αυτήν την ανάλυση, το κυπριακό ζήτημα είναι ιδιαίτερα δυσεπίλυτο, πράγμα που οφείλεται και στην εξαιρετικά αδιάλλακτη στάση της Τουρκίας, η οποία, καίτοι η νομολογία και η πάγια γνώμη του ΟΗΕ για την ερμηνεία της αρχής της αυτοδιάθεσης, δε δίνει καμία βάση στο επιχείρημά της, που θεωρεί ότι πρέπει να νομιμοποιηθεί η υπάρχουσα κατάσταση.

6. Συζήτηση – Συμπεράσματα

6.1 Ομοιότητες και Διαφορές

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αφορά τις ομοιότητες και διαφορές των τριών περιπτώσεων αναφορικά με την αρχή της αυτοδιάθεσης, γι' αυτό και εξετάζονται μαζί σε αυτήν την παράγραφο. Εμφανώς, και στις τρεις περιπτώσεις έχει γίνει λόγος για την αρχή της αυτοδιάθεσης και συγκεκριμένα με την έκφανση της απόσχισης, η οποία έχει πραγματοποιηθεί άλλωστε στην περίπτωση του Κοσόβου και της Κριμαίας. Στην περίπτωση του Κοσόβου, πρόκειται για απόσχισή και ανεξαρτησία, στην περίπτωση της Κριμαίας, για απόσχισή και προσάρτηση, ενώ στην περίπτωση της ΤΔΒΚ, για προώθηση της απόσχισης και ανεξαρτησίας (η οποία μέχρι στιγμής αναγνωρίζεται μόνο από την Τουρκία).

Φαίνεται από τη βιβλιογραφία που εξετάστηκε μέχρι στιγμής, ότι στις περιπτώσεις του Κοσόβου και της Κύπρου, υπάρχει ένα κοινό μοτίβο που σχετίζεται με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφορικά με τις μειονότητες, αν και στην περίπτωση της Κύπρου αυτό είναι συνήθως ένα επιχείρημα της τουρκικής πλευράς, που διατείνεται ότι η μειονότητα των Τουρκοκυπρίων υπόκειται σε διακρίσεις και δεν έχει εκπροσώπηση. Αυτό, άλλωστε, συνέβη και στην Κριμαία, όπου η Ρωσία διατεινόταν αρχικά ότι αποστέλλει στρατό προληπτικά για να προστατεύσει τον ρωσικό πληθυσμό από τις εσωτερικές συγκρούσεις. Τέλος, στην περίπτωση του Κοσόβου, η παρέμβαση του στρατού για την προστασία δικαιωμάτων προερχόταν από τα στρατεύματα του ΝΑΤΟ. Η πληθυσμιακή σύνθεση στην περίπτωση του Κοσόβου ήταν 90% Αλβανοί, ενώ η Κριμαία ως πρώην μέλος της ΕΣΣΔ είχε τότε 68% Ρώσους πολίτες και στην Κύπρο οι Τουρκοκύπριοι αποτελούν μειονότητα 18%, πράγμα που συχνά επικαλείται η Τουρκία για να διατηρεί στρατεύματα στην περιοχή. Η Τουρκία για να δικαιολογήσει την εισβολή της στις 20 Ιουλίου 1974, επικαλέστηκε τη *Συνθήκη Εγγυήσεως*¹³ μεταξύ Ελλάδας,

¹³ (Άρθρο 4) Σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεων της παρούσας Συνθήκης, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο αναλαμβάνουν τη δέσμευση να διαβουλεύονται μαζί με τις αντιπροσωπείες ή τα μέτρα που είναι απαραίτητα για την τήρηση των διατάξεων αυτών. Στο μέτρο που η κοινή ή η συντονισμένη δράση ενδέχεται να μην είναι δυνατή, καθεμία από τις τρεις εξουσίες εγγυήσεως διατηρεί το δικαίωμα να αναλάβει δράση με μοναδικό στόχο την αποκατάσταση της κατάστασης που δημιουργείται από την παρούσα Συνθήκη.

Τουρκίας, Βρετανίας και Κύπρου (Συμφωνία Ζυρίχης-Λονδίνου 1959), ώστε να επαναφέρει την προ του πραξικοπήματος του Ιουλίου 1974 συνταγματική τάξη και να διαφυλάξει την ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της ΚΔ. Ωστόσο, η δικαιολογία αυτή δεν τεκμηριώνεται και έχει απορριφθεί από τα Ηνωμένα Έθνη και τη διεθνή κοινότητα. Στις 14 Αυγούστου 1974, 25 ημέρες μετά την πρώτη εισβολή (20 Ιουλίου 1974) και αφού είχε αποτύχει το πραξικόπημα και είχε αποκατασταθεί η έννομη τάξη με προσωρινή κυβέρνηση υπό τον Γλαύκο Κληρίδη, ακολούθησε και δεύτερη εισβολή. Επομένως, για το θέμα της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο δεν τίθεται θέμα νομιμοποίησης, αλλά αντιθέτως κρίνεται ως παράνομη, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται αφενός από τη συνεπακολουθούμενη σειρά ψηφισμάτων του ΟΗΕ και αφετέρου από την καθολική – σε παγκόσμιο επίπεδο – άρνηση της αναγνώρισης του «ψευδοκράτους» (ΤΔΒΚ).

Μια δεύτερη ομοιότητα είναι ότι και στις τρεις περιπτώσεις υπάρχει ένα σημαντικό ιστορικό υπόβαθρο. Ιδιαίτερα στην περίπτωση του Κοσόβου και της Κριμαίας, η ιστορική αναδρομή των τελευταίων αιώνων έδειξε ότι οι δύο περιοχές είχαν αποκτήσει σχετική αυτονομία και ανεξαρτησία σε αρκετά σημεία της ιστορίας τους, ενώ οι διαδικασίες με τις οποίες βρέθηκαν να είναι μέρη της Σερβίας (αναφορικά με το Κόσοβο) και της Ουκρανίας (αναφορικά με την Κριμαία) έχουν κατακριθεί για τη νομιμότητά τους, καθώς αφαιρέθηκε σταδιακά η αυτονομία του Κοσόβου και της Κριμαίας. Επιπροσθέτως, στην περίπτωση της Κριμαίας, οι σχέσεις με τη Ρωσική Ομοσπονδία είχαν υπάρξει πάντοτε στενές, με αποτέλεσμα οι αποσχιστικές τάσεις από την Ουκρανία να υπάρχουν εδώ και αρκετές δεκαετίες και τελικά να φτάσουν στο αποκορύφωμα με την κρίση του 2014. Αν και στο διεθνές δίκαιο, σύμφωνα και με τη γνωμοδότηση του ΔΔΧ σχετικά με το Κόσοβο, οι ιστορικοί λόγοι μπορούν να θεμελιώσουν άλλα δικαιώματα (όπως π.χ. διέλευσης από άλλο κράτος) αλλά όχι και να δικαιολογήσουν την απόσχιση. Ακόμη, όμως, και αν δεν υπάρχει νομιμοποίηση με βάση αυτά τα ιστορικά γεγονότα, είναι σημαντικό να μελετώνται για την κατανόηση της πολιτικής κατάστασης όπως έχει διαμορφωθεί σε αυτές τις περιπτώσεις. Σημαντικό γι' αυτή τη σύγκριση είναι ότι, ενώ στην Κριμαία και την ΤΔΒΚ, η απόσχιση ή η αποσχιστική τάση εκδηλώθηκε μετά από βίαιη

παρέμβαση κατά παράβαση του άρθρου 2(4), εντούτοις στο Κόσοβο δεν υπήρξε χρήση βίας, πράγμα σημαντικό για την αντιμετώπιση του ΟΗΕ σε κάθε περίπτωση.

Μία σημαντική διαφορά που έχει διαμορφωθεί ανάμεσα στις περιπτώσεις αυτές είναι η διεθνής αναγνώριση. Ενώ το Κόσοβο έχει αναγνωριστεί από 100¹⁴ κράτη ως ad hoc περίπτωση, η απόσχιση της Κριμαίας αντιμετωπίστηκε κατά κύριο λόγο αρνητικά από τη διεθνή κοινότητα (αναγνωρίζεται από 15 κράτη η de facto προσάρτηση, όχι από την ΕΕ, τις ΗΠΑ και την Κίνα), καθώς ο ΟΗΕ παρήγαγε πολλά ψηφίσματα εναντίον της (αν και το Συμβούλιο Ασφαλείας παρέμεινε άπραγο, λόγω του ότι η Ρωσία έχει το δικαίωμα αρνησικυρίας ως μόνιμο μέλος). Στην περίπτωση της Κύπρου, το μόνο κράτος που έχει αναγνωρίσει την ΤΔΒΚ είναι η ίδια η Τουρκία, ενώ η οντότητα της ΤΔΒΚ είναι και σε πολύ μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από την Τουρκία. Αν και η εξωτερική αναγνώριση δεν είναι νομικά σημαντική για την ύπαρξη ανεξάρτητου κράτους, είναι εντούτοις σημαντική για τη διεθνή νομική προσωπικότητα, καθώς επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο η οντότητα αλληλεπιδρά με τα κράτη.

6.2 Αντίδραση Διεθνών Οργάνων

Σε αυτήν την υποενότητα των συμπερασμάτων, παρουσιάζονται τα ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν τον ΟΗΕ και τη διεθνή νομολογία στις περιπτώσεις που εξετάστηκαν. Αναφορικά με τη διεθνή νομολογία, σημαντική είναι η γνωμοδότηση για τη «Συμφωνία με το Διεθνές Δίκαιο της Μονομερούς Διακήρυξης Ανεξαρτησίας σε σχέση με το Κοσσυφοπέδιο» από το ΔΔΧ. Αυτό το κείμενο προέκυψε από ένα αίτημα για συμβουλευτική γνωμοδότηση που παραπέμφθηκε στο Διεθνές Δικαστήριο από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τη δήλωση ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου το 2008. Η επικράτεια του Κοσσυφοπεδίου αποτελεί αντικείμενο διαφωνίας μεταξύ της Σερβίας και της Δημοκρατίας του Κοσσυφοπεδίου που καθορίστηκε με τη δήλωση της απόσχισης. Αυτή ήταν και η πρώτη υπόθεση σχετικά με μονομερή δήλωση ανεξαρτησίας που έχει μέχρι στιγμής προσαχθεί ενώπιον του δικαστηρίου, αλλά και πάλι όχι σε μορφή εκδίκησης υπόθεσης.

¹⁴ Μέχρι τις 2 Μαρτίου 2020 η Δημοκρατία του Κοσόβου έχει λάβει 115 διπλωματικές αναγνωρίσεις αυτού ως ανεξάρτητο κράτος, εκ των οποίων οι 15 έχουν αποσυρθεί.

Το δικαστήριο εξέδωσε τη συμβουλευτική του γνώμη στις 22 Ιουλίου 2010 και, με ψηφοφορία 10 έναντι 4, δήλωσε ότι *"η έγκριση της διακήρυξης ανεξαρτησίας της 17ης Φεβρουαρίου 2008 δεν παραβίασε το γενικό διεθνές δίκαιο, διότι το διεθνές δίκαιο δεν περιέχει απαγόρευση των δηλώσεων ανεξαρτησίας"*: ούτε η έγκριση της διακήρυξης ανεξαρτησίας παραβιάζει την απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, καθώς αυτό δεν περιγράφει το τελικό καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου, ούτε το Συμβούλιο Ασφαλείας διατηρεί από μόνη του την απόφαση για το τελικό καθεστώς. Υπήρξαν πολλές αντιδράσεις στην απόφαση, με τις περισσότερες χώρες που ήδη αναγνωρίζουν το Κοσσυφοπέδιο να χαιρετίζουν την απόφαση και να λένε ότι ήταν «μοναδική» και δεν αποτελεί προηγούμενο για άλλες αντίστοιχες περιπτώσεις, ενώ πολλές χώρες (συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου) που δεν αναγνωρίζουν το Κοσσυφοπέδιο δήλωσαν ότι δε συμφωνούν με την απόφαση, καθώς αυτές οι προβλέψεις θα μπορούσε να αποτελέσουν προηγούμενο για την έγκριση της απόσχισης σε άλλα μέρη. Εδώ, δεν υπήρξε κάποια καταδίκη για το Κόσοβο, καθώς δεν κρίθηκε ότι παραβιάστηκε κάποια αρχή του διεθνούς δικαίου.

Κι όμως, ο ΟΗΕ δε δείχνει έτοιμος να εγκρίνει τη λύση της απόσχισης για άλλες περιοχές, καθώς, όπως ήδη φάνηκε, έχει εκδώσει ψηφίσματα (τόσο δεσμευτικά όσο και μη) που καταδικάζουν τις ενέργειες της Τουρκίας και της Ρωσίας. Η αντίδραση προς την απόσχιση της Κριμαίας από τον ΟΗΕ και τη διεθνή κοινότητα ήταν άκρως αρνητική, καθώς η Ρωσία αποβλήθηκε τότε από τους G-8 και ο ΟΗΕ καταδίκασε πολλάκις τη στάση της, χωρίς να μπορεί, όμως, να προβεί σε νομικά δεσμευτικά ψηφίσματα. Αν και το ΣΑ δεν έχει καταφέρει να υιοθετήσει δεσμευτικά ψηφίσματα κατά της Ρωσίας, συνεπώς δεν υπάρχει καταδίκη, υπάρχει παραβίαση του άρθρου 2(4) σύμφωνα και με το Ψήφισμα 3314/1974¹⁵ του ΣΑ ΟΗΕ (Definition of Aggression).

Παρομοίως, στο ζήτημα της Κύπρου, ο ΟΗΕ απορρίπτει τη λύση των δύο κρατών, πράγμα που έχει κάνει και με πάμπολλα -καθολικά δεσμευτικά εδω-ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας από το 1974 και μετά. Γενικά, η αντίληψη του ΟΗΕ για την αρχή της αυτοδιάθεσης δείχνει, όπως παρατηρεί και ο Avgustin (2020, p.1), ότι δεν πρέπει να παραβιάζεται η εδαφική ακεραιότητα

¹⁵ Η επιθετικότητα είναι η χρήση ένοπλης δύναμης από ένα κράτος ενάντια στην κυριαρχία, την εδαφική ακεραιότητα ή την πολιτική ανεξαρτησία άλλου κράτους ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο ασυμβίβαστο με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

των κρατών, συνεπώς πραγματικά η περίπτωση του Κοσόβου ήταν μια αρκετά μοναδική απόφαση, καθώς στις άλλες δύο περιπτώσεις που εξετάστηκαν, η διεθνής κοινότητα ήταν και παραμένει κατά των αποσχιστικών τάσεων. Ο ΟΗΕ αλλά και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), με πάμπολλες αποφάσεις και ψηφίσματα, όπως αυτά που ήδη αναφέρθηκαν, έχουν καταδικάσει την Τουρκία για τις βίαιες παρεμβάσεις της στην Κύπρο και για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και εδώ υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2(4), όπως και στην περίπτωση της Κριμαίας:

- Ψήφισμα 186/1964 ΣΑ ΟΗΕ, Ψήφισμα 353/1974 ΣΑ ΟΗΕ, Ψήφισμα 541/1983 ΣΑ ΟΗΕ, Ψήφισμα 550/1984 ΣΑ ΟΗΕ.
- ΕΔΔΑ, Λοϊζίδου κατά Τουρκίας, 1996, ΕΔΔΑ, Κύπρος κατά Τουρκίας, 2001.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε μεταξύ άλλων, ότι εφόσον ο τουρκικός στρατός ασκεί πλήρη έλεγχο στο βόρειο τμήμα του νησιού, η Τουρκία έχει την αποκλειστική ευθύνη για την πολιτική της ΤΔΒΚ, καθώς αποτελεί την κατοχική δύναμη που ασκεί πραγματική, αλλά όχι νόμιμη εξουσία επί αυτού (EDAL, 2019, p.18). Το συμπέρασμα αυτό, επιβεβαιώθηκε και πέντε χρόνια αργότερα, με την απόφαση του ίδιου δικαστηρίου επί της διακρατικής πλέον προσφυγής (ΕΔΔΑ, Κύπρος κατά Τουρκίας, 10.5.2001) της Κύπρου κατά της Τουρκίας (EDAL, 2001).

6.3 Λύση για την Κύπρο

Οι προσπάθειες να βρεθεί μια ουσιαστική λύση για το Κυπριακό ζήτημα έχουν μέχρι στιγμής πέσει στο κενό. Δύο είναι οι κύριες προτάσεις για την επίλυση της κατάστασης, με τη μία να αφορά μια ομοσπονδιακή μορφή κράτους με ένωση της Κύπρου και την άλλη δύο ξεχωριστά κράτη. Σε αυτό το ζήτημα, ο ΟΗΕ με την πάγια ερμηνεία που δίνει στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, τάσσεται υπέρ των ελληνοκυπριακών επιχειρημάτων, καθώς υποστηρίζει τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Κύπρου. Η τουρκική πλευρά υποστηρίζει ότι η λύση δύο κρατών θα μπορούσε να αποκαταστήσει προβλήματα που αφορούν την τουρκοκυπριακή μειονότητα και θα παγίωνε την κατάσταση που έχει έτσι κι αλλιώς διαμορφωθεί στο νησί (Deveci, 2017, p.25). Κι όμως, το αν θα

μπορούσε να γίνει δεκτή μια τέτοια λύση είναι μάλλον ιδιαίτερα αμφίβολο. Αφενός, κάθε προηγούμενη ενασχόληση του ΟΗΕ με το ζήτημα δεν έχει δώσει καμία πιθανότητα να υποστηριχθεί η λύση δύο κρατών και αφετέρου, η διεθνής έννομη τάξη δεν μπορεί να επιβραβεύσει τις τακτικές της Τουρκίας, η οποία μονίμως προσπαθεί να δημιουργήσει τετελεσμένα και να αποκτήσει νομιμοποίηση για αυτά, τα οποία συχνά στηρίζονται σε παράνομες ενέργειες αναφορικά με το διεθνές δίκαιο. Πραγματικά, ακόμη και σε Τούρκους μελετητές, υπάρχει η παραδοχή ότι δύσκολα θα μπορούσαν να συμπληρωθούν οι προϋποθέσεις για να καταλήξει ο ΟΗΕ ότι θα ήταν αποδεκτή η κάμψη της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας της Κύπρου, καθώς άλλωστε ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ δήλωσε πρόσφατα ότι η λύση δύο κρατών δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία θα πρέπει να αποδεχτεί μια λύση που να ανταποκρίνεται στα διδάγματα του διεθνούς δικαίου και στην πάγια ερμηνεία που δίνει στην αρχή της αυτοδιάθεσης η διεθνής κοινότητα και να εγκαταλείψει την αδιάλλακτη στάση της, τη στιγμή μάλιστα που δεν έχει βρεθεί να ευσταθούν τα επιχειρήματά της, σχετικά με παραβιάσεις των δικαιωμάτων εκπροσώπησης της τουρκοκυπριακής μειονότητας.

Συμπερασματικά, αναφορικά με το θέμα της απόσχισης, είναι εμφανές ότι η διεθνής κοινότητα δεν εγκρίνει τις αποσχιστικές τάσεις παρά μόνο σε πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις¹⁶. Η αποδοχή της απόσχισης του Κοσόβου ήταν πρωτοφανής τα τελευταία χρόνια, πράγμα το οποίο οδήγησε πολλά κράτη σε αντιδράσεις, καθώς σε αρκετές έννομες τάξεις υπάρχουν μειονότητες ή άλλες εθνικές ομάδες που επιδιώκουν την απόσχισή ή μεγαλύτερους βαθμούς αυτονομίας (όπως οι περιπτώσεις της Καταλονίας και του Βένετο που αναλύθηκαν στη βιβλιογραφική ανασκόπηση αυτής της μελέτης). Σε κάθε άλλη περίπτωση, η διεθνής κοινότητα έχει δείξει ότι δεν ανέχεται τις αποσχιστικές τάσεις, καθώς η Ρωσία στην περίπτωση της Κριμαίας, απομονώθηκε και υπέστη σοβαρές κυρώσεις από διάφορους διεθνείς οργανισμούς, ενώ στην περίπτωση της Κύπρου, η λύση των δύο κρατών δεν είναι καν αντικείμενο

¹⁶ Βλ. περίπτωση Bangladesh (Ο Απελευθερωτικός Πόλεμος του Μπαγκλαντές ήταν ένας επαναστατικός πόλεμος ανεξαρτησίας στη Νότια Ασία κατά τη διάρκεια του 1971 που κατέληξε στην ίδρυση της δημοκρατίας του Μπαγκλαντές. Ο πόλεμος έπληξε το Ανατολικό Πακιστάν ενάντια στο Δυτικό Πακιστάν και διήρκεσε εννέα μήνες, προκαλώντας φρικαλεότητες μεγάλης κλίμακας, την έξοδο 10 εκατομμυρίων προσφύγων και την αδιάκριτη δολοφονία 3 εκατομμυρίων ανθρώπων. Μετά την ήττα του Πακιστάν, τα περισσότερα κράτη μέλη του ΟΗΕ γρήγορα αναγνώρισαν το Μπαγκλαντές εντός μηνών από την ανεξαρτησία του).

συζήτησης σύμφωνα με τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, ο οποίος συντάσσεται με τα επιχειρήματα της ελληνοκυπριακής πλευράς. Συνεπώς, στην περίπτωση της Κύπρου είναι σημαντικό να γίνει σαφές και στην τουρκική πλευρά ότι η διεθνής κοινότητα δε θα αποδεχθεί αποσχιστικές τάσεις όταν δεν υπάρχουν ειδικές συνθήκες που να αιτιολογούν κάτι τέτοιο, όπως συνέβη στην περίπτωση του Κοσόβου. Είναι εύλογο ότι ο ΟΗΕ τάσσεται στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών και προσφέρει ένα ηχηρό όχι στη λογική που υιοθετεί συχνότατα η γειτονική μας χώρα, αλλά υιοθέτησε και η Ρωσία στην Κριμαία, κατά την οποία «η ισχύς παράγει δικαίωμα». Αν γίνει δεκτό να αποσχιστεί το βόρειο τμήμα της Κύπρου, τότε δε θα υπάρχει κανένας παράγοντας που να μπορεί να σταματήσει άλλα κράτη ή δρώντες της διεθνούς σκηνής από το να δημιουργούν παράνομα τετελεσμένες καταστάσεις, ώστε μετά να επιζητούν να τις παγιώσουν και νομιμοποιήσουν με βάση το διεθνές δίκαιο, όπως ακριβώς πράττει τώρα η τουρκική κυβέρνηση.

7. Επίλογος

Η αναγνωρισμένη από το διεθνές δίκαιο, αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, έχει κατοχυρωθεί τόσο σε διεθνείς συνθήκες (όπως, ιδίως, ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών), όσο και στο εθιμικό διεθνές δίκαιο, συνεπώς κατά πολλούς αποτελεί έναν κανόνα αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*) που ισχύει έναντι όλων των κρατών. Την περίοδο της αποαποικιοποίησης, η αρχή της αυτοδιάθεσης λειτούργησε ως δικαιολογητική βάση της δημιουργίας νέων κρατών σε αυτό το πλαίσιο. Στη σύγχρονη εποχή, η αρχή της αυτοδιάθεσης δεν αφορά πρώην αποικίες, αλλά χρησιμοποιείται ως επιχείρημα από διάφορες κρατικές και μη οντότητες με αποσχιστικές τάσεις, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται και το κατά πόσο μπορεί να αποτελέσει και σήμερα νομικό θεμέλιο της δημιουργίας νέων κρατών. Το κύριο εμπόδιο που προκύπτει σε αυτή τη διαδικασία είναι ότι, σύμφωνα με την πάγια ερμηνεία του ΟΗΕ, η αρχή της αυτοδιάθεσης δεν μπορεί να εφαρμόζεται εις βάρος της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας και θα πρέπει να σέβεται τους θεμελιώδεις κανόνες της μη επέμβασης σε τρίτο κράτος και της αποφυγής χρήσης βίας. Το κρίσιμο ερώτημα, με το οποίο άλλωστε ασχολήθηκε και η παρούσα ερευνητική εργασία, είναι το πότε εν τέλει μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επίκληση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης είναι δικαιολογημένη σήμερα και αν θα μπορούσε να οδηγήσει στη δημιουργία νέων κρατών.

Οι μελέτες περίπτωσης που πραγματοποιήθηκαν σε αυτή την εργασία, καθιστούν εμφανές, ότι η απόσχιση συζητείται έντονα σε πολλές περιπτώσεις στο σημερινό διεθνές περιβάλλον. Είναι μάλλον δύσκολο να διατυπωθεί ένας γενικός νομικός κανόνας που να ρυθμίζει υπό ποιες προϋποθέσεις επιτρέπεται η απόσχιση σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Ακόμη, όμως και όταν το διεθνές δίκαιο προσπάθησε να ρυθμίσει, κατά περίπτωση (*ad hoc*), τον τρόπο με τον οποίο νοείται η αρχή της αυτοδιάθεσης στις μέρες μας (νομολογία, ψηφίσματα), τα κράτη συχνά παρατηρείται ότι βρίσκουν προφάσεις για την προώθηση των δικών τους συμφερόντων, όπως, επί παραδείγματι την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία χρησιμοποιείται συχνά ως δικαιολόγηση παρεμβάσεων που έχουν ως στόχο να δημιουργήσουν τετελεσμένα ώστε να

πραγματοποιηθούν τελικά οι επιθυμητές από αυτά τα κράτη διαδικασίες απόσχισης (βλ. Κριμαία, ΤΔΒΚ).

Είναι, επιπροσθέτως, χρήσιμο να ειπωθεί ως τελική σκέψη ότι, όπως φάνηκε από τις τρεις μελέτες περίπτωσης για την Κύπρο, την Κριμαία και το Κόσσοβο, μπορεί το *status quo* να απεικονίζει τον συσχετισμό ισχύος κάποια δεδομένη στιγμή, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι οι καταστάσεις διατηρούνται αναλλοίωτες. Συνεπώς, τα κράτη και δρώντες που επιλέγουν να αρκούνται στην επιχειρηματολογία με βάση τις διεθνείς συνθήκες και να επαναπαύονται στην επίκληση του διεθνούς δικαίου, ενδέχεται να υποστούν σοβαρές συνέπειες από τις εξελίξεις και τη δημιουργία νέων *de facto* καταστάσεων.

Τέλος, μέσα και από την κρίση της Κριμαίας έγινε φανερό, ότι η σύγχρονη πραγματικότητα στον τομέα των διεθνών σχέσεων είναι αμείλικτη. Στην εποχή μας, η διασφάλιση της ειρήνης βασίζεται στους πυλώνες της ισορροπίας ισχύος αλλά και της αμοιβαίας αποτροπής. Η απουσία αυτών, δημιουργεί κατ' εξακολούθηση έκρυθμες καταστάσεις και κάνει το διεθνές δίκαιο να φαντάζει άθυρμα, που άγεται και φέρεται από όσους κατέχουν την ισχύ στον διεθνή χώρο. Άλλωστε, αρκεί να θυμηθεί κανείς ότι, όπως αναφέρει ο Θουκυδίδης ήδη από την εποχή των κλασικών χρόνων, «τα νομικά επιχειρήματα έχουν ίση αξία, όταν εκείνοι που τα επικαλούνται είναι περίπου ισόπαλοι σε δύναμη». Ο ιστορικός του παρελθόντος, κρίνοντας από τις σχέσεις των πόλεων – κρατών στην εποχή του, αναφέρει ότι οι ισχυροί δρώντες στη διεθνή - όπως θα τη λέγαμε σήμερα - σκηνή, βρίσκονται σε μια θέση που μπορούν να επιβάλλουν τα δικά τους συμφέροντα, ενώ οι πιο αδύναμοι δρώντες υποχρεούνται σε υποχωρήσεις. Αυτές οι ασυμμετρίες, αλλά και τα τετελεσμένα που παράγονται από τα ισχυρότερα κράτη, δείχνουν ότι το διεθνές δίκαιο και οι θεσμοί του, δεν μπορούν να αποτελέσουν από μόνα τους αποτρεπτικό παράγοντα, στο σημερινό άναρχο διεθνές σύστημα.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Παραπομπές σε ξενόγλωσσα βιβλία

Avgustin, J. (ed.), 2020. *The United Nations Friend or Foe of Self-Determination?* Bristol: E-International Relations Publishing.

Brownlie, I., 2013. *Principles of International Law, 6th ed.* Oxford University Press

Cassese, A., 1995. *Self Determination of Peoples: A Legal Reappraisal* (Hersh Lauterpacht Memorial Lectures). Cambridge: Cambridge University Press.

Danopoulos, C.P., 2004. *Civil-military relations, nation building, and national identity: comparative perspectives.* Greenwood Publishing Group.

Jansen, J. & Osterhammel, J., 2017. *Decolonization: A short history.* Princeton University Press.

Johnston, B.R. & Slyomovics, S, 2009. *Waging War, Making Peace: Reparations and Human Rights.* American Anthropological Association Reparations Task Force.

Hatay, M. 2007. *"Is the Turkish Cypriot Population Shrinking? An Overview of the Ethno-Demography of Cyprus in the Light of the Preliminary Results of the 2006 Turkish-Cypriot Census."* International Peace Research Institute: Oslo.

Duke, S., 1998. *The Trouble with Kosovo.* European Institute of Public Administration.

Knudsen, R., 2013. Moments of self-determination: the concept of 'self-determination' and the idea of freedom in 20th- and 21st century international discourse. *PhD thesis*, The London School of Economics and Political Science (LSE).

Stergiou, A., 2018. *The History of Cyprus.* London & New York: Routledge.

Summers, J., 2013. The International and External Aspects of Self Determination Reconsidered. In *Statehood and Self-Determination. Reconciling Tradition and Modernity in International Law*, edited by Duncan French, 229–249. Cambridge: Cambridge University Press.

Tomiak, K., 2020. Self Determination as a Process: The United Nations in South Sudan. In book (ed. Avgustin) *The United Nations Friend or Foe of Self-Determination?* (pp. 7-19) Bristol: E-International Relations Publishing.

Van Den Berg, C. & Nowak, T., 2020. Alternative Approaches to Self-Determination Applied to the Cyprus Conflict. In (ed. Avgustin): *The United Nations Friend or Foe of Self-Determination?*, pp. 70-85. Bristol: E-International Relations Publishing.

Van Dyke, D., 1970. *Human Rights, the United States and World Community*. New York: Oxford University Press.

Παραπομπές σε ελληνόγλωσσα βιβλία

Αρώνη, Χ. (2017). *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*. (Κ. Αντωνόπουλος, & Κ. Μαγκλιβέρας, Επιμ.) Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Λιάκουρας, Π., 2007. *Το Κυπριακό - Από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, Σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης*. Αθήνα: Σιδέρης.

Λιάκουρας, Π., 2009. Η προβληματική απόσχισης υπό το φως των εξελίξεων στο Κόσσοβο. Στο Σ. Περάκης (επίμ.), *Ματιές στο σύγχρονο τοπίο των δυτικών Βαλκανίων*, σσ. 79-118. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Λυγερός, Σ., 2008. Οι παρενέργειες της διαφαινόμενης μονομερούς ανεξαρτητοποίησης του Κοσσυφοπεδίου και ο ρόλος της αμερικανικής και ρωσικής διπλωματίας. Στο *Κόσσοβο, ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία: αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21ο αιώνα* (σσ. 139-149). Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης.

Μπρεδήμας, Α. & Κυριακόπουλος, Γ., 2015. *Δίκαιο Διεθνών Οργανισμών*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Παντελής, Α., 2018. *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, 5^η Έκδοση Εμπλουτισμένη*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.

Ρούκουνας, Ε., 2015. *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο εκδ. 2η*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Συρίγος, Ά. (2017). *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*. (Κ. Αντωνόπουλος, & Κ. Μαγκλιβέρας, Επιμ.) Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Παραπομπές σε άρθρα και περιοδικά

Archibugi, D., 2003. A Critical Analysis of the Self-determination of Peoples: A Cosmopolitan Perspective. *Constellations* 10 (4):488-505.

Barnsley, I. & Bleiker, R., 2008. Self-determination: From Decolonization to Deterritorialization. *Global Change Peace & Security* 20(2), 121-136.

Bebler, A., 2015. Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict. *Romanian Journal of European Affairs*. 15. 35-54.

Berman, N., 1988. Sovereignty in Abeyance: Self-Determination and International Law, 7 *WIS. INT'L L.J.* 51, 86-87 (1988).

Blay, S.K.N., 1983. *Self-Determination in Cyprus: The New Dimensions of an Old Conflict*. Available at: <http://www5.austlii.edu.au/au/journals/AUYrBkIntLaw/1983/2.pdf> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 7/6/2021].

Cetrà, D., Adam, C. E. & Tàrrega, M., 2018. The 2017 Catalan Independence Referendum: A Symposium. *Scottish Affairs*. 27. 126-143. 10.3366/scot.2018.0231.

Deveci, H., 2017. Cyprus: A federal or two-state solution. *Journal of Cyprus Studies*, Volume 19, No. 43, 2017.

Howard, L., 2015. The Historical, Legal, and Political Contexts of the Russian Annexation of Crimea. *New English Review*, State University of New York.

Kapustin, A., 2015. Crimea's Self-Determination in the Light of Contemporary International Law. *ZaöRV* 75 (2015), 101-118.

Kattan, V., 2015. "Self-Determination during the Cold War: UN General Assembly Resolution 1514 (1960), the Prohibition of Partition, and the Establishment of the British Indian Ocean Territory (1965)." *Max Planck Yearbook of United Nations Law* 19: 419–468.

Koca-Atabey, M, 2009. The Annan Plan for Cyprus as a Prisoner's Dilemma Game. *Bilig*. 50.

Malyarenko, T. & Galbreath, D., 2013. Crimea: Competing Self-Determination Movements and the Politics at the Centre. *Europe-Asia Studies*. 65. 912-928. 10.2307/23438648.

Martinez-Cruz, F., 2018. The Right to Self-Determination of Peoples: Notes on its Compatibility With Three Models of Global Order. *Mex. law rev*, vol.11 no.1 México jul./dic. 2018: <https://doi.org/10.22201/ij.24485306e.2018.1.12512> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 8/6/2021].

Meier, B, 2001. Reunification of Cyprus: The Possibility of Peace in the Wake of Past Failure. *CILJ*,34: 455, 479.

Muench, F., 2015. Identity and Conflict in Crimea. Exclavisation Tendencies, Russian Memory and Ukrainian Statehood on the Margins of Europe. *Hard Memory, Soft Security: Competing Securitisation of the Legacy of Communism in Eastern Europe*, University of Tartu, Department of Government and Politics, 9-10 December 2011, Tartu/Estonia.

Siboe, N., 2020. The Criteria for Self-determination and Recognition as a Sovereign State: Case of Kosovo. *Open Science Journal*. 5. 10.23954/osj.v5i4.2423.

Treaty between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the accession the Republic of Crimea to the Russian Federation and the creation as new subjects in the Russian Federation, in: *Collection of Legislation*, 2014, No. 14, Art. 1570.

Van Der Driest, S., 2015. Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self-Determination and (Remedial) Secession in International Law. *Netherlands International Law Review* 62(3): 329-363.

White, P. B., Cunningham, D. E. & Beardsley, K., 2018. Where, when, and how does the UN work to prevent civil war in self-determination disputes? *Journal of Peace Research*, 55 (3): 380–394.

Παραπομπές σε ιστοσελίδες

EDAL, 2019. *ECtHR - Loizidou v Turkey, Application no. 15318/89, 18 December 1996* | *European Database of Asylum Law*. [online] [Asylumlawdatabase.eu](https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-loizidou-v-turkey-application-no-1531889-18-december-1996). Available at: <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-loizidou-v-turkey-application-no-1531889-18-december-1996> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 4/6/2021].

EDAL (2001). *ECtHR - Cyprus v. Turkey , Application no. 25781/94, 10 May 2001* | *European Database of Asylum Law*. [online] [www.asylumlawdatabase.eu](https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-cyprus-v-turkey-application-no-2578194-10-may-2001). Available at: <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-cyprus-v-turkey-application-no-2578194-10-may-2001> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης 4/6/2021].

Nationalia, 2012. *Veneto to hold referendum on self-determination if allowed by laws*. Available at: <https://www.nationalia.info/new/9688/veneto-to-hold-referendum-on-self-determination-if-allowed-by-laws> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 4/6/2021].

New Europe, 2017. *Veneto and Lombardia to hold autonomy referendums in October*. Available at: <https://www.neweurope.eu/article/veneto-lombardia-hold-autonomy-referendums-october/> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 4/6/2021].

Parra, A. and Giles, C. (2017). *Catalonia urges mediation with Spain in secession dispute*. [online] AP NEWS. Available at: <https://apnews.com/article/spain-business-international-news-referendums-europe-991579f34aa34375a55589c400ce87e8> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 4/6/2021].

Putin, V., 2014. *Address by President of the Russian Federation, 18.3.2014*, Available at: <http://www.kremlin.ru> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 4/6/2021].

Reuters, 2013. *EU brokers historic Kosovo deal, door opens to Serbia accession*. Available at: <https://www.reuters.com/article/2013/04/19/us-serbia-kosovo-eu-idUSBRE93I0IB20130419> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 2/6/2021].

Reuters, 2021. *U.N.'s Guterres says common ground elusive in Cyprus talks*. Available at: <https://www.reuters.com/world/uns-guterres-says-common-ground-still-elusive-cyprus-talks-2021-04-29/> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 4/6/2021].

United Nations Digital Library System, 2019. *United Nations Digital Library System*. Available at: <https://digitallibrary.un.org/> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 4/6/2021].

UN News, 2008. *Kosovo: UN envoy provides details on scaled-down peacekeeping mission*. Available at: <https://news.un.org/en/story/2008/09/273652-kosovo-un-envoy-provides-details-scaled-down-peacekeeping-mission> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 4/6/2021].

Woehrel, S., 1999. Kosovo: Historical Background to the Current Conflict. *CRS Report for Congress*, available at: <https://fas.org/sqp/crs/row/RS20213.pdf> [Ημερομηνία Τελευταίας Πρόσβασης, 4/6/2021].